Український журнал

1 | 2007
ціна 30 Kč

Тема:
Honky-tonk

В країні Матесів

5-ий елемент

Посттоталітарна архітектура

Архітектурний дадаїзм української провінції

Вишуканий пролог негалантного століття

Україна. Холодна громадянська війна

Зміст

Обкладинка: Томаш Віх

вдома на чужині **4**

Коли золоті куполи стають ненависними... 4

Володимир Січинський як архітектор та дослідник українського будівництва 6

IN MEMORIAM: Сергій Маковей (1958–1997) 8

13 „зекономлених" хвилин – українських на польському ТБ 9

гості **10**

„Архітектура – це способів боротьби людства з ворожим зовнішнім середовищем" Розмова з Ларисою Болтрушевич 10

тема: honky-tonk **12**

Олег Коцарев Вишуканий пролог негалантного століття 13

Зузана Улічіянська Наші міста ростуть хаотично 15

Томаш Віх Посттоталітарна архітектура 16

Роман Франків Архітектурні трансформації в обіймах 5-го елементу 20

Іздрик Моделювання Батьківщини 22

Мартин Цуб'як Warhol City 25

Наталія Космолінська Зроблено для України 26

з краю **28**

Україна. Холодна громадянська війна 28

В країні Матесів 29

Геноцид 30

Європа не може впоратися з Росією 31

Про враження від України 32

Ностальгія за Малоросією 32

Багатоликість української фронди 34

культревю **36**

Про інший бік Місяця: Марко Роберт Стех 36

Пригоди суб'єкта 38

Марко Роберт Стех: Голос 40

„Український журнал"
Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині
№ 1 (19), 2007, рік третій
Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz
Редколегія:
Прага – Ленка Кнап (головний редактор), Богдан Копчак, Богдан Зілинський, Рене Кочік, Інна Біланин, Яна Леонтієва
Варшава – Ростислав Крамар, Петро Тима, Анна Коженьовська-Бігун, Ярослав Присташ
Пряшів – Івана Ґрешлик, Олесь Мушинка
Київ – Богдана Матіяш, Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрик
Художнє оформлення та верстка: Ондра Гулеш

Часопис видається за фінансового сприяння Міністерства культури ЧР та Міністерства закордонних справ України

За достовірність викладених фактів відповідає автор статті.
Редакція залишає за собою право не у всьому погоджуватися з думками і поглядами авторів, скорочувати матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026

Наш читачу!

„Гонкі-тонк" – термін, який в архітектуру приніс один із основоположників її постмодерністичного періоду Роберт Вентурі. Він був великим пропагандистом відкриття архітектури для звичайних людей і пристосування її до народно-базарних естетичних потреб. Він пропагував архітектуру неелітну, плюралістичну і, передусім, – забавну, чи, як ще її називають, – архітектуру „гонкі-тонк". Гасло модерністів „Less is more" (менше є більше) Вентурі іронічно переіначив на „Less is a bore" (менше є нудота).

Та все ж, якщо наприкінці 60-х років минулого століття думки та провокації Вентурі були оригінальними і насправді важливими, то сьогодні доречність використання на малому просторі різного роду символів, стилів і значень у будівничому бумі сучасності є під великим знаком запитання. Чимраз частіше б'ють фахівці на сполох, закликаючи дотримуватися бодай мінімальних правил. Особливо це стосується територій Центральної та Східної Європи, де після десятиліть стагнації ми стали ненаситно-жадібними до всього і вся.

В рубриці Тема пропонуємо вашій увазі кілька цікавих статей, автори яких порушують питання, пов'язані з архітектурою та урбаністикою останніх років. Серед іншого це статті празького архітектора Томаша Віха „Постсовєтська архітектура"; редактора „Архітектурного вісника", що виходить у Львові, Романа Франківа „Архітектурні трансформації в обіймах 5-го елементу" про цікаві інтерєри в новобудовах Хмельницька; Юрка Іздрика про „архітектурний дадаїзм української провінції" та „Warhol City" Мартина Цуб'яка про цікавий урбаністичний проект у місті Михайлові. Цікавою для вас може видатися й розмова Наталії Космолінської з українським архітектом Ларисою Болтрушевич.

Як своєрідні порівняння подаємо інформацію про український архітектурний модерн і його представників, які ще сто років тому пропагували (та власноруч реалізовували) використання в архітектурі народних традицій, проектування міст і районів з турботою про справжній комфорт для мешканців. Ще тоді вони усвідомлювали те, до чого століттями пізніше доходимо й ми, а саме, – що архітектура є дуже важливою частиною нашого культурного і мистецького світу, яка на відміну від книг чи театру оточує щодня і щохвилини.

Л. Кнап

Коли золоті куполи стають ненависними...

Один із польських рецензентів „охрестив" ці московські популярно-наукові видання „курйозними". Дослідник архітектурних пам'яток Російської імперії, Кіріл Сокол (частково у співавторстві з громадянином Польщі Александром Сосною) видав три монографії, присвячені слідам російської присутності на польських теренах.

„Російська Варшава", „Куполи над Віслою. Православні церкви у центральній Польщі в 1815—1915 роках" та „Століття в камені й металі. Російські пам'ятники у Польщі в 1815—1915 роках" викликали неабиякий інтерес не лише серед знавців архітектури. Кажуть, що перше російськомовне видання „Російської Варшави" (2002) швидко розійшлося саме в Польщі. Тож видавець, московське видавництво „Синергия", вловивши кон'юнктуру, не забув і про польськомовного читача. А нещодавно у друкарні православного Супрасльського монастиря Польської автокефальної православної церкви побачив світ польський переклад „Російської Варшави" (Kirył Sokoł, Rosyjska Warszawa, przetłumaczył i uzupełnił Aleksander Sosna, Białystok 2006, druk i oprawa: Drukarnia Monasteru Supraskiego). Нині у Польщі усі ці три путівники можна надибати у книгарнях російської та православної книги.

Гарно видані монографії викликають змішані почуття. З одного боку — інформаційно насичені, багато ілюстровані — вони є своєрідною енциклопедією російських архітектурних пам'яток у Польщі. Старі поштівки, якими щедро доповнено текст, не можуть не бентежити. Нині важко повірити, що в духовному серці Варшави, на площі, де відбулося не одне Богослужіння за участю Папи Римського, ще до 1920-го височів грандіозний православний собор Олександра Невського; не вкладається в голові й те, що обриси православних храмів мали кілька відомих столичних костелів. Більше того, будинок Польської академії наук також увінчувала церковна маківка у московському стилі. Назагал упродовж XIX та на початку XX століть у польській столиці було зведено... 40 православних церков і „церквушек". Незліченними російськими церквами, імперськими пам'ятниками (найчастіш царям) всіяні були всі ті польські терени, які понад 100 років належали Росії.

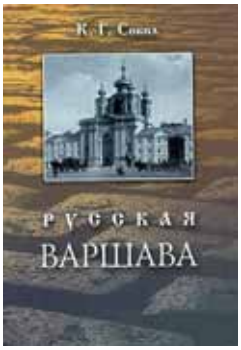

Гортаючи сторінки московських та супрасльського видань, не можна не зауважити ностальгії, якою переткано канву розповіді про часи російського панування у Польщі. Власне оце і є той зворотний бік медалі. Дивлячись крізь великоруські окуляри на історію польсько-російських взаємин, вкарбованих у камені й металі, автор підсовує читачеві думку про культурну місію царату в країні над Віслою.

Якщо сліпо йти за авторовою логікою, треба б зробити висновок про чорну польську невдячність. Царі ж бо полякам дорожезні церкви й постаменти будували, а ті, змовники й терористи, замахи на вельможних осіб влаштовували, ремствували й уперто вулиці та магістралі, названі по-російськи, на польський манір переінакшували. Словом, скільки вовка не годуй, він усе в ліс дивиться.

Втім, попри все, треба віддати належне московським путівникам, де особливо наголошено на драматичній долі російської сакральної архітектури в міжвоєнній Польщі. Чимало церков та майже всі імперські пам'ятники знищено, як нагадування про ненависний московський гніт. У Варшаві з сорока православних святинь переробок та знищення уникли... дві. Тож вникливий читач, який відкладе набік „російські скельця", матиме багатий матеріал для глибокої рефлексії. Про яке сіяння духовного може бути мова у випадку силоміць насаджуваних чужих культури та релігії? Чи треба дивуватися, що деякі з монументальних споруд, котрі будувалися „на століття", не простояли навіть кілька років? Про що саме йшлося російським генералам, які опікувалися спорудженням монументальних храмів на найпрестижніших площах польських міст? Чи ж би про духовне? Навряд чи. Мабуть це розумів і духовним зором бачив славетний російський містик, священик Іоан Кронштадський, який незадовго перед вибухом Першої світової брав участь в освяченні варшавського собору Олександра Невського. Цей, шанований у Росії святий, сказав тоді, що храм стоятиме недовго, мовляв, піде з Польщі Росія, не стане й цієї церкви. Так сталося. Символ торжества самодержав'я та православ'я почали розбирати вже у 1920-му, саме тоді, коли під стіни Варшави підходила совєтська армія. Кажуть, поляки не хотіли, аби сяйво церковних бань заохочувало більшовицьку орду до штурму. Парадоксально, що бойового духа безбожників мав би піднести вигляд... церков. Та чи у випадку Росії, — чи то царської, чи то більшовицької, а чи теперішньої путінської, — думка про єдність імперських амбіцій і православ'я позбавлена змісту?

Коментуючи появу російських путівників по „російській" Польщі, варшавський історик Лєшек Закшевський робить висновок, що це протилежний до польського погляд на історію російсько-польських стосунків. Більше того, „Російська Варшава" — черговий доказ того, що два народи належать до різних цивілізацій — латинської та візантійської. Зате ця книга „добре пояснює, чому в Росії ніколи не було демократії й, очевидно, не буде".

Ростислав Крамар, Варшава

Текст та фото: Микола Мушинка, Пряшів

Володимир Січинський як архітектор та дослідник українського будівництва

Володимир Січинський відомий передовсім як історик, автор знаменитої монографії „Чужинці про Україну“(Львів, 1938). Знають його і як етнолога, мистецтвознавця, графіка та громадського діяча. Та найменш відомий він як архітектор, хоча архітектура була одним із найбільших його зацікавлень, про що свідчать і 62 архітектурні проекти, що зберігаються в архіві родини Січинських.

Володимир Січинський народився 24 червня 1894 року в Кам'янці-Подільському в родині священика, однак майже ціле творче життя йому довелося прожити на чужині. Архітектурну освіту він здобув в Інституті цивільних інженерів у Санкт-Петербурзі, при якому вже від 1902 року діяла студентська організація „Українська громада“, спрямована на вивчення й пропагування українського стилю в архітектурі. Починаючи з 2-го курсу, молодий студент почав проектувати будівлі в стилі українського модерну: житлові будинки, школи та громадські споруди. Після закінчення інституту в 1917-му він переїхав до Києва, де брав активну участь в заснуванні Українського державного інституту архітектури, але основну свою увагу спрямував на охорону пам'яток української архітектури.

Після окупації Києва більшовиками, Січинський переселився до рідного Кам'янця-Подільського, що ненадовго став столицею Української Народної Республіки. Тут, на посаді архітектора шкільного будівельного відділу, він дбає, аби нові шкільні будинки будувалися в українському стилі і сам займається проектуванням.

Архітектурні експедиції

З травня 1919-го по липень 1920-го Січинський у складі Української Республіканської Капели здійснює тріумфальну подорож країнами Центральної та Західної Європи, під час якої пізнає європейську архітектуру. Після розпаду Капели він переїжджає на Закарпаття, пізніше – у Львів, звідки здійснює кілька експедицій з вивчення народної архітектури. На замовлення львівської „Просвіти“ він виготовив проект взірцевого сільського будинку культури, за яким згодом було побудовано кілька читалень „Просвіти“. Коли в 1923-му його звільняють з Львівської Української академічної гімназії, руку допомоги подає професор Дмитро Антонович, який запрошує Січинського до Студії українського пластичного мистецтва в Празі на посаду викладача. Тут він готує до друку спеціальне число престижного чеського часопису „Umění Slovanů“, повністю присвятивши його українській архітектурі. Наступного року в подібний спосіб він представив найновішу українську графіку.

Церква в Михайлівцях побудована за проектом В.Січинського 1934

Тоді ж Січинський створив проект п'ятизрубної дерев'яної церкви і видав дві вагомі наукові праці: „Дерев'яні дзвіниці і церкви Галицької України 16-19 ст.“ та „Архітектура в стародруках“. Значний розголос серед українців і чехів мала його книга „Стилі“, видана в Празі 1926 року. В ній автор на двадцятьох таблицях подав 283 власних рисунків визначних пам'яток світової архітектури. Крім цього в різні часи Січинський викладав у Високому педагогічному інституті ім. Драгоманова, Українському вільному університеті в Празі, Українському технічному господарському інституті в Подєбрадах, а також в Українській реальній гімназії Ржевниць та Модржан. Згодом Січинський починає ґрунтовно досліджувати архітектуру Східної Словаччини, Закарпатської України та Галичини. Перша його розвідка написана на підставі результатів цих експедицій – „Бойківский тип дерев'яних церков на Карпатах“ з'явилася на сторінках „Записок НТШ“ 1927 року. Через рік там же було опубліковано його розвідку „Будівництво міста Потилича“, а ще через рік – обширну працю „Сутківська твердиня“. Особливо плідними були його подорожі Маковицею, що на Пряшівщині. Він дослідив буквально кожну з 39 дерев'яних церков регіону. Результатом стала книга „Дерев'яне будівництво на Маковиці“ (Sičynskyj V. Dřevěné stavitelství na Makovici // Národopisný věstník Československý. – Praha 1937–1939), яка глибиною і всебічністю дослідження залишається неперевершена донині. Неподалік села Зборів він відкрив надзвичайно цінну споруду – ренесансну каплицю-пам'ятник з 1590 року, про яку до того часу публікувалися лише принагідні, часто неточні згадки в угорській та польській літературі. Січинський доводить, що пам'ятник побудовано власником Маковицького замку Іваном Острозьким, сином магната Константина Острозького.

В монографії „Архітектура міста Бардієва“ (Львів, 1931) Січинський наводить першу згадку про Бардіїв, яка, на його думку, знаходиться в Початковому руському літописі, де зазначено, що 1241 року галицький князь Данило пішов „із Угрів в Ляхи на Бардуїв“. На жаль, уточнення Січинського не знайдемо навіть у таких поважних словацьких довідниках, як „Encyklop-

Церква у Нижньому Комарнику

edia Slovenska" та „Encyklopaedia Beliana". В них і далі твердиться, що найдавніша письмова згадка про Бардіїв є з 1247 року.

Підсумком двадцятирічного дослідження дерев'яної архітектури Карпатського регіону стала 216-сторінкова монографія Січинського „Dřevěné stavby v Karpatské oblasti" („Дерев'яні будівлі Карпатського регіону"), що її видав Слов'янський інститут у Празі (1940). Це й досі неперевершена наукова праця про дерев'яні церкви Закарпатської України, Східної Словаччини та галицької Лемківщини. В ній автор уперше подав всебічний аналіз народної архітектури трьох етнографічних груп – гуцулів, бойків та лемків – у загальнослов'янському контексті. На відміну від інших дослідників, Січинський не обмежився лише дерев'яними церквами, а піддав комплексному аналізу житлові будинки, господарські споруди, громадські будівлі та міські будови. Вагомим є ілюстративний матеріал монографії: карта регіону із зазначенням типу дерев'яної церкви кожного села, 140 малюнків та ілюстрацій, іменний і географічний реєстри, та бібліографія.

На замовлення Йосифа Сліпого Січинський пише монографію про архітектуру Церкви св. Юра у Львові. 1942 року за працю „Архітектура Катедри св. Юра у Львові" Володимиру Січинському було присвоєно звання професора історії мистецтва.

Та найбільшим досягненням Січинського в галузі дослідження історії української архітектури є перші два томи (із шістьох запланованих) „Історії українського мистецтва" (Нью-Йорк, 1956). В першому томі автор подав історію української архітектури від найдавніших часів до середини XX ст. В другому – на 64 таблицях подано 300 рисунків пам'яток архітектури. Це перша монографія такого характеру в українському мистецтвознавстві взагалі. На жаль, в Україні вона й досі майже невідома.

Залізобетонні конструкції куполів

Найвизначнішим архітектурним твором Січинського вважається монастирська церква Сошествія св. Духа в Михайлівцях, збудована на замовлення отців Редемптористів східного обряду в давньоукраїнському стилі (11-13 ст.). Це великий храм на 2000 місць – найбільша церква східного обряду в Карпатському регіоні. При зведенні куполів Січинський вперше у Центрально-Східній Європі застосував залізобетонну конструкцію. Церква має центральне планування з п'ятьма банями, з яких центральна опирається на чотири легкі залізобетонні пілони. З церквою гармонізує висока вежа-дзвіниця, відокремлена від храму. Іконостас розмальований закарпатоукраїнським художником Йосифом Бокшаєм. Другим храмом на Пряшівщині, збудованим за проектом Володимира Січинського була Церква Покрови Богородиці в селі Нижній Комарник. Це дерев'яна церква, яка повністю відповідає стилеві сакральної архітектури Карпатського регіону. 1939-го року за проектом Січинського розпочалося будівництво двох греко-католицьких церков у колишній Югославії – в Бєлграді та Вербасі. Характерно, що всі ці церкви Січинський будував у часи, коли в Україні сакральна архітектура програмно і планомірно нищилася.

Живучи в Празі, Січинський виготовив і реалізував кілька проектів світських будинків, з яких найвдалішими вважаються вілла д-ра Ганьківського в Коломиї (1935), його ж літня садиба в Карпатах (1936), вілла Вагилевича в Хусті (1938) та вілла Сокальського в Празі (1941).

В часах Протекторату німецьке ґестапо арештувало Січинського і майже півроку протримало в тюрмах Праги та Берліна. До Праги він повернувся з підірваним здоров'ям. У квітні 1945-го, не чекаючи „визволителів", він із сім'єю виїхав в американську зону Німеччини а звідти, 1949-го, – до США, де вже в 1951-му проектує внутрішнє обладнання римо-католицького готичного кафедрального костелу Пресвятої Трійці в Ньюварку. В США він проектував також церковні інтер'єри, причому декілька з них реалізував разом із сином Ярославом, який після смерті Січинського завершив те, чого батько завершити не встиг.

Володимир Січинський помер 25 червня 1962 року. Поховано його на Українському цвинтарі в Баунд Бруку. В 1989-му, за проектом сина-архітектора Ярослава Січинського на могилі батька встановлено пам'ятник у формі стилізованого купола церкви, всередині якої світить „Сонце Поділля", виковане з бронзи. Бібліотеку та багату рукописну спадщину передано Інститутові українознавчих студій Гарвардського університету, де манускрипти й досі чекають на свого дослідника.

Текст: Анна Коженьовська-Бігун, Варшава
Фото: архів Сильвії Маковей

IN MEMORIAM: Сергій Маковей (1958-1997)

Сергій був захоплений Параджановим. Колись, розмірковуючи про „Тіні забутих предків", замислився й раптом сказав: „Знаєш, про що думали гуцули — засипані снігом, сидячи тижнями на високих галах? — Я знаю. Вони думали про смерть." Це було одне з тих його висловлювань, що відчувалися як мурашки по шкірі. Бо Сергій мав передчуття смерті. Він думав про неї, як ті гуцули.

Коли я вперше почула Сергія в телефонній розмові, була здивована. Ось розмовляє зі мною польською людина з абсолютно іноземним прізвищем, але без сліду акценту. Моє здивування поглибилося, коли я познайомились із Сергієм особисто й дізналася, що він почав учитися польської мови лише кілька років тому. Але саме такий і був Сергій: якщо йому на чомусь залежало, він робився перфектним, до болю заанґажованим і цілком... не до витримання.

Україна

Сергій Маковей народився 1958 року в Івано-Франківську. Мешкав у Чернівцях, пізніше – в Києві. Студіював телевізійну режисуру в Київському університеті театру, кіно і телебачення ім. Карпенка-Карого. В Києві ж робив свої перші професійні кроки. В 1983-му почав працювати на Українському телебаченні ведучим програми „П'ять хвилин на роздуми". Між іншим у ній транслювалося й закордонну музику, що в ті часи потребувало бодай відчайдушності. Сергій був співавтором і режисером більшості сюжетів. Співпрацював він з литовським та естонським телебаченням, режисеруючи для них театральні вистави та пантоміму. Він був зацікавлений кожним проявом мім етичного, та й не лише міметичного мистецтва: від телевізійного репортажу чи документального фільму до театру й фотографії. 1987-го Маковей самотужки організував у Києві балетну трупу, з якою підготував вистави „Divertismento" й „Гра". Він мав також індивідуальні фотовиставки в Москві і Талліні. Багатьма роками пізніше, вже у Варшаві, інспірований творчістю видатного українського художника Олега Дергачова, взявся видавати книги з мистецтва.

Разом із Сергієм у Київському університеті студіював відомий нині польський режисер і телепродюсер Ірек Добровольський. Сергій вирішив їхати до Польщі – для громадянина СРСР це був майже Захід.

Польща

Іреку Добровольському вдалося запросити Сергія до Варшави. Це було непросто, позаяк у радянські часи приватне запрошення не вважалося підставою для видачі закордонного паспорта. Довелося подбати про офіційне запрошення від Варшавського Театру ТБ. Це був рік 1990-ий. Згодом Сергій почав виїжджати до Польщі частіше й надовше. І коли з'явилися реальні можливості фахової самореалізації, Сергій залишився в Польщі. На початках співпрацював з програмою „Обсерватор". Для „Обсерватора" зважився на неймовірне: в дні радянської військової інтервенції він подався в Литву, щоб узяти інтерв'ю в омонівців, які окупували телевізійну вежу. У відзнятому матеріалі є надзвичайна сцена, де Сергій наближається до вартового і починає з ним розмову в такий спосіб, що той замість на місці застрелити чи бодай арештувати журналіста, входить з ним у діалог. Сергій мав виняткове вміння залагоджувати нерозв'язні на позір проблеми. Наприклад, тривалий період співпрацював із польським громадським ТБ без дозволу на роботу в Польщі. А коли якийнебудь уїдливий функціонер вимагав леґітимацію, Сергій випростовувався на всі два метри зросту, робив серйозний вигляд і низьким, дикторським голосом виголошував номер якогось абсурдного формуляра. І це зазвичай знімало будь-які претензії. Подібно було і з житлом у Варшаві. Іноземці, особливо зі Сходу, щоб отримати помешкання в столиці, переходять мало не пекельні випробування. Він же без помітних зусиль міняв квартири, коли була потреба, та ще й перебирав варіантами.

Після „Обсерватора" Сергій співпрацював із Редакцією публіцистики польського ТБ. 1992 року відзняв документальний фільм для Військової редакції „Армія України". Стрічка була знята після отримання Україною незалежності і представляла українські збройні сили як армію суверенної держави.

Комусь потрібен режисер?...

1993 року Сергій став аплікантом Школи суспільних наук ПАН у Варшаві. Збирався писати докторську на тему мультимедійного мистецтва. Для Польського телебачення знімав чергові документальні фільми (зокрема про сумнозвісне Біле Братство). На приватне замовлення розпочав працю над фільмом „Люрики". Це мала бути розповідь про відому українську фотографічну школу. Сергій записав інтерв'ю із найвидатнішими її представниками: Борисом Михайловим, Олександром Суприною, Романом Пятковським, Ігором Чурсіним та іншими. Фільмом зацікавилися німці. Хотіли навіть купити стрічку, але поставили певні вимоги. Сергій не погодився на них. Він був абсолютно безкомпромісний і певний своєї артистичної рації. Жодні розмови, жодні переконування, жодні фінансові санкції не могли поміняти його рішення. Він розірвав договір з продюсером і продовжив завершу-

вати фільм самотужки. Знову дали знати про себе його організаційні таланти. Сергій зібрав до роботи цілу юрбу людей, які різними мовами, безкоштовно, писали йому коментарі для фільму або перекладали діалоги персонажів, а до того – цілу юрбу інших людей, які різними мовами, теж безкоштовно, ці коментарі та діалоги начитували. Не кажучи вже про те, що записувалося все це в монтажній саме того продюсера, з яким Сергій нещодавно розірвав стосунки. Записувалося, зрозуміло, також задурно.

Однак документальне кіно не заспокоювало його творчих амбіції. Він мріяв про художні фільми. Довший час носився зі сценарієм, який написав разом з Лесем Подерв'янським. Це була фантастична розповідь на основі класичної української казки „Кривенька качечка". Нею зацікавився було Театр ТБ, однак до реалізації не дійшло. Пізніше Сергій пробував запропонувати цей сценарій як проект художнього фільму. Також без успіху.

Для Сергія почалися скрутні часи. В Польщі ніхто не цікавився Україною, а всі творчі ідеї Сергія були пов'язані саме з нею. Нині, після Помаранчевої революції та вибуху моди на Україну, він, певно, зробив би велику кар'єру. А тоді ходив від одного телевізійного начальника до другого. Колись сумно сказав, що почувається, як аквізитор, що стукає в кожні двері з питанням: комусь потрібен режисер? Ситуації не полегшувала навіть його життєва постава. Сергій був дуже відкритий для людей, на яких йому залежало, і зовсім неприступний для тих, хто не відповідав його інтелектуальним вимогам або не поділяв його системи цінностей.

Останнім задумом Сергія була мультимедійна вистава „Наслідки". Одним з елементів сценографії мала бути могила з вінком і стрічкою, на якій написано: „Я жив і кохав – Сергій Маковей". Цю стрічку він привіз з України. Часто говорив про свою смерть, але ніхто з нас, його приятелів, навіть не думав, наскільки ці слова виявляться пророчими, і як швидко це пророцтво здійсниться.

Сергій Маковей помер 3 січня 1997-го року. Смерть спричинив витік отруйного газу із несправної системи газопостачання.

Сергій був особистістю надзвичайно цікавою, складною і контроверсійною. Він з'явився між нами, як кольоровий птах. А пізніше – як кольоровий птах – відлетів, залишивши нам сірий світ.

13 „зекономлених" хвилин – українських на польському ТБ

Дискусії щодо кондиції української громади в Польщі, спричинені недавнім відзначенням 50-ліття організованого життя українців у повоєнній польській державі, може б і самі собою вщухли, якби не... телевізор. Під завісу 2006-го до тих прикрощів, які цієї осені дошкуляли українцям, додалася ще одна – обіцянка „прикрити" єдину загальнодержавну україномовну телепередачу. Нагадаю, що впродовж останніх місяців острівцями українства у польському морі лихоманило: згорів унікальний дерев'яний храм у Команчі, за невідомих обставин зайнялася українська школа в Бартошицях, якісь зірвиголови облили фарбою пам'ятник Шевченкові в Білому Борі, а незнані безбожники обікрали церкву в Круклянках. Насамкінець керівництво Третьої програми Польського громадського телебачення прийняло рішення про зняття з телеефіру україномовних „Теленовин" (з січня 2007). Мовляв, телебачення комерціоналізується, то й „нема місця" на некомерційну передачу, яка транслюється щодватижні по 13 хвилин.

Очевидно, що кожна з вище перелічених неприємностей мала неабиякий резонанс серед українства. Та згрішив би проти істини той, хто намагався б звинуватити українців в якійсь істеричній, нерозважній реакції на цей просто фатальний збіг обставин. Витівки марґіналів, там, де вони мали місце, ніхто й не збирався трактувати як антиукраїнські тенденції в Польщі. Тут українство продемонструвало зрілість та виваженість, позиція Об'єднання українців Польщі – тому підтвердження.

Далекоглядності й державницького мислення забракло натомість бюрократам із громадського телебачення. Після їх обіцянки закрити „Теленовини" не українці, а самі ж поляки звели в один список резонансні події осені 2006-го, „запечатані" нерозважністю TVP-3. Павел Смолєнський, автор розлогої статті „Українці занепокоєні" (Gazeta Wyborcza, 16.12.2006) намагається пояснити польському читачеві, чому після усіх отих, в принципі, непов'язаних між собою неприємних подій національна меншість може відчувати неспокій.

Віддаючи належне польським приятелям, які вочевидь усвідомлюють, що українське питання в Польщі не від нині є лакмусовим папірцем стану демократії в країні, хочеться все ж висловити переконання, що маємо до діла з вельми прикрим, та таки збігом обставин.

Однодумна реакція української громади на плановану ліквідацію „Теленовин" та діяльне солідаризування з українцями багатьох поляків, віриться, таки врятує єдину загальнодержавну телепередачу мовою нацменшини.

Утім, попри всі негативи ситуації, треба також відзначити її... позитиви. Справа „Теленовин" стимулювала продовження дискусії про стан і перспективи української спільноти в країні. Громада, яка зуміла сконсолідуватися навколо питання порятунку скромної телепередачі на третьорядному каналі, має шанс вийти з цих осінніх прикрощів більш згуртованою та з новими перспективними ідеями. Зокрема й щодо того, яким чином змодернізувати загальнодержавні україномовні медіа – газету, в якої неухильно зменшується тираж чи телевипуск новин, який можна подивитись у „найзручніший час" – в суботу опівдні. Варто б задуматися й про загальнонаціональну радіопередачу, яка надавалася б на таких хвилях, що не вимагала би від охочого послухати новини „солов'їною-калиновою" якогось спеціального таланту радиста-підпільника.

Своєю чергою, польські владоможці мали б подумати, як пояснити усілякої масті телекомерсантам, що великі досягнення польсько-українського порозуміння останніх років – це грандіозна інвестиція в майбутнє самої ж Польщі. У порівнянні з нею 13 „зекономлених" хвилин – ніщо.

Ростислав Крамар, Варшава

P. S. Коли цей номер УЖ здавався до друку, стало відомо, що організована протидія свавіллю телевізійників таки переважила їхнє „комерційне" думання. Президент Польського громадського ТБ Броніслав Вільдштейн зустрівся з головою ОУП Петром Тимою та редактором „Теленовин" Андрієм Вархілом. Шеф телебачення запевнив, що „Теленовини" й надалі виходитимуть в ефір, більше того – буде можливість дивитись їх у зручніший для глядача час.

Лариса Болтрушевич:

„Архітектура – це спосіб боротьби людства з ворожим зовнішнім середовищем"

Архітектор Лариса Болтрушевич (Дніпропетровськ) у розмові з істориком архітектури Наталією Космолінською коментує процеси і стан сучасної української архітектури.

Як будують сьогодні в Україні?
Сьогодні в Україні є три міста, які активно розбудовуються: Київ, Дніпропетровськ і Одеса. Дніпропетровськ від моменту свого народження – провідний промисловий центр, тут завжди були гроші, і, відповідно, немає жодних проблем з інвестуванням. Одеса, яку останнім часом активно намагаються перетворити на ділову і рекреаційну зону, підживлюється російськими інвестиціями. Київ, ясна річ, як столиця, може собі дозволити найбільш масштабні проекти – у його розпорядженні фінанси цілої країни. Але там водночас є й великі проблеми – і стилістичні, і проблема ставлення до власного міста. Тому Київ сьогодні втратив більшу частину свого архітектурного обличчя – того обличчя Києва, яке всі ми цінували і любили.

Мені здається, сьогодні це спільні проблеми для всіх регіонів України. У Львові відбувається те саме, просто наразі тут не вистачає грошей, щоби змінити місто кардинально. Тому будинки історичної частини більшою мірою вціліли, проте дрібні архітектурні деталі – столярка вікон, дверей, решітки, декор брам, дахи, навіть бруківка – все те, що власне і створює шарм старого міста, зникає ледь не щодня. І це тому, що історичне місто Львів і його теперішні мешканці – чужі одне одному. Ці будинки залишилися у спадок сучасним мешканцям Львова від зовсім іншого життя. І йдеться не тільки про часові параметри. Більша частина сучасного Львова – вчорашні мешканці сіл, вони не відчувають і, відповідно, не люблять міста. Львів польський, німецький, австрійський, вірменський, єврейський – їм чужий, вони не мають з ним спільного історичного коріння. Як наслідок, не відчувають потреби і відповідальності його зберігати.

На жаль, цей брак міської культури – загальна риса населення України. Якщо ж говорити про його аванґард – про архітекторів, то ми всі – діти радянського суспільства, це пожиттєве тавро і позбутися нам його не вдасться. В Україні не було власної архітектурної школи. І немає до сьогодні. Тому що школу здатна створити група однодумців за умови, що вони об'єднаються в одну команду і спробують напрацювати єдину систему координат формування національної архітектури. Тоді буде школа. Сьогодні назвати ті процеси, які відбуваються у сучасній архітектурі України, повноцінною архітектурною школою я не можу.

А є хоча б якісь цікаві приклади: ідеї, напрямки чи, може, окремі споруди, які б відповідали процесам сучасної світової архітектури чи, принаймні, рухалися в тому керунку?
Ні, немає. Справа в тому, що формування ідей в національному про-

ектуванні наразі не відбувається. Нас навчали ремеслу, але нас не вчили творчості. Не вчили тому, що архітектура є творчістю дуже багатогранною і соціально активною. Сьогодні основна маса практикуючих архітекторів не розуміє, що соціологія може дуже суттєво впливати на архітектуру. Не розуміє, що психологія може суттєво впливати на архітектуру. Не розуміє, що урбаністика і містобудування – це принципово різні речі. За кордоном урбаністикою займаються, власне, не архітектори, а соціологи. Вони досліджують стан суспільних прошарків, їх пріоритетність і впливи на розвиток міста. У нас, наразі, такої практики немає. Нам ще доведеться цьому вчитися.

> На жаль, українська національна традиція дуже бідна. Досить м'який український клімат, за винятком хіба Карпат, і м'який будівельний матеріал — глина — стали причиною того, що Україна не мала фіксованих архітектурних об'єктів. Українська хата довго не жила.

А де ж вчитися, якщо немає школи?
У слові „вчитися" є зворотня частка „ся". Тобто, „вчитися" – це буквально означає „вчити себе". Найперше потрібно навчитися ставити самому собі запитання, чому ми робимо не так, як це роблять за кордоном і в чому корінь всіх проблем? Звернутися до світового і європейського досвіду, до уламків власного національного досвіду, знищеного і розпорошеного зусиллями Жовтневої революції 1917 року. До спадщини того ж таки нашого земляка Василя Кандінського – одного з ідеологів архітектурної школи Баухаузу. Щоправда, сьогодні у нас в Україні не видано жодної книги Кандінського чи про Кандінського...

А в який бік сьогодні рухається світова архітектура?
Оце щойно завершилася архітектурна Бієнале у Венеції, яка відкрито задекларувала завершення скульптурного підходу в архітектурі. Функціоналізм понад усе. Попередня Бієнале пропагувала більш пластичне ставлення до архітектурних форм. На мою думку, це природній процес пошуку. Сьогодні мінімалізм поставив запитання, але ще не дав на нього жодних відповідей. Я особисто вважаю, що мінімалізм – це не стиль, а, навпаки, стан безсилля. І, як я оцінюю ці процеси, ми оце тепер щойно завершуємо бавитися в стилістику і є на порозі якогось нового, глобально інакшого погляду на архітектуру. Це – результат інформаційного вибуху. Вплив інтернету на людські мізки кардинально змінив інтелектуальний стан цивілізації. Я не бачу сьогодні в світовій архітектурі якихось активних ривків, радше відбувається жвава переоцінка цінностей. І, можливо, ми вже незабаром будемо свідками становлення кардинально, якісно інакших поглядів на архітектуру.

Український стиль має в теперішній ситуації тотальної глобалізації всіх процесів, в тому числі архітектурних, якийсь шанс? Як оце було сто років тому, в часи модерну-сецесії, коли архітектори використали народну українську культуру для формування варіанту так званого „українського модерну"?
Звернення до національних кодів в архітектурі було властиве всім країнам, в першу чергу в моменти активних державотворчих процесів. Сьогодні процес ідентифікації себе тут, в Україні, теж спонукає архітекторів звертатися до національної традиції. Але, на жаль, українська національна традиція дуже бідна. На мою думку, архітектура – це один зі способів боротьби людства з ворожим зовнішнім середовищем: дощем, снігом, і т. ін. Водночас вона залежна від існуючих в суспільстві технологій. Досить м'який український клімат, за винятком хіба Карпат, і м'який будівельний матеріал – глина – стали причиною того, що Україна не мала фіксованих архітектурних об'єктів. Українська хата довго не жила. Тому говорити про якісь національні стилі, навіть про українське барокко чи про український модерн, як про самостійні явища, наразі не можна. Це були короткотривалі національні експромти на тему стилю. Сьогодні ж, коли у нас немає національної школи як такої, не йдеться й про якийсь національний стиль. Така моя суб'єктивна думка.

Дім з химерами (1901-1902), Київ. Приватний будинок архітектора Владислава Городецького.

Тема:

honky-tonk

Текст: Олег Коцарев, Харків | Фото: Петро Андрусечко

Вишуканий пролог негалантного століття

Ці будівлі одразу помітить кожен турист і просто цікавий перехожий. Саме вони зазвичай — найгарніша частина українських міст і втілення найзагальніших уявлень про Красивий Будинок. Банки, садиби, церкви, готелі, вокзали й прибуткові будинки початку XX століття у стилі модерн стали дивовижним поєднанням нестримного польоту фантазії та ділового розрахунку. Хіба можна оминути їх поглядом чи пошкодувати на них кілька кадрів?

Межа XIX та XX століть, як і теперішні „нульові роки", була вкрай буремною, щоправда, значно оптимістичнішою. Планету жваво оплітали залізничні колії, будувалися найбільші в світі пароплави, чоловіки у смугастих комбінованих спортивних костюмах радісно піднімали гирі. У підвалах та університетах визрівали революції, що конче мали вивершитися справедливістю для всіх. Людина готувалася підкорити Всесвіт, а відтак цікавилася не лише автомобілем і синематографом, а й містикою. Філософи наснажували екзальтовані маси вигадливими та вольовими концепціями, поети плели мелодійні сомнамбулічні міфи, художники шукали сполучення потойбічного естетства, постімпресіонізму та етнографічних мотивів, а новітні багатії, геть не шляхетського походження купці й цукрозаводчики, остаточно стали хазяями нового життя, „павуками, або ж глитаями".

Так і народилась архітектура модерн, у цьому строкатому мурашнику, який уперто не передчував запаху газів Першої світової. Втома від архітектурної еклектики (стилізацій під будівлі попередніх епох), винайдення нових будівельних матеріалів (наприклад, залізобетону), краще оволодіння матеріалами вже наявними, чергова хвиля пошуків „народних джерел", будівельний бум, спроба естетського відмежування від комерційної дійсності, а заразом необхідність комерції догоджати – це і є основні чинники появи модерну. Найбільше вартих уваги пам'яток модерної архітектури в Україні – у Чернівцях, Харкові, Львові, Києві, Одесі – містах, що найпотужніше зростали на рубежі століть.

Модерн – дуже вибагливий та вишуканий стиль. Багато модернових будівель (а також найрізноманітніших ужиткових виробів – модерн не оминув і дрібні деталі побуту: від дверних клямок до суконь) укриті пластичними й плавними, схожими на рослинні, орнаментами, несподіваними тваринними скульптурами, яскраво-простими плитковими композиціями. Ігри з об'ємами будинків, силуетами, формами вікон і дверей, видовжені еркери (балконоподібні „додатки" до верхніх поверхів), вежі, дещо спрощені й деформовані, але по-своєму тендітні прикраси робили кожен проект супер-індивідуальним. Взірець такої індивідуальності українського модерну – київський Дім з химерами, власний будинок видатного архітектора Городецького на вулиці Банковій. Серед його шалених жаб, носорогів, русалок, оленів, видовжених вікон та фальшивих колон перехожі традиційно шукають зображення крокодила – кажуть, що цей крокодил приносить щастя. Цікаво (зважаючи на останні перипетії української політики), чи видно крокодила з вікон найголовнішої установи на вулиці Банковій, тієї, що навпроти Дому з химерами?

Модерн – дивовижно раціональний стиль. Ті самі опуклі форми, овальні деталі та інші естетські штучки за потреби перегруповувались так, що виходило, наприклад, цілком переконливе приміщення якого-небудь заводу, базару чи вокзалу. Але в будь-якому, хоч найвишуканішому, хоч найпростішому будинку в стилі модерн, завжди наголошено внутрішню структуру. Саме від модерну йде традиція виділяти під'їзд безперервною скляною вертикальною смугою (і взагалі, в цьому стилі архітектори добряче погралися зі склом, особливо у великих будівлях). Чи не кожен поверх, чи не кожна квартира або приміщення виділялось або формою вікон, або іншими архітектурними деталями. Різні приміщення могли мати різну висоту, кардинально різне архітектурне вирішення. Недарма одним із найпоширеніших типів будівель цього стилю став будинок, на першому поверсі якого містяться магазини, на другому – якийсь банк чи страхове товариство, на третьому, припустімо, – апартаменти власника, а на решті трьох-чотирьох – квартири на винаймання з різним ступенем комфорту. Під банк, під готель, квартиру чи особняк наперед прагматично прораховували відповідне планування та зовнішнє й внутрішнє оформлення.

Умовно й заради зручності деякі мистецтвознавці поділяють архітектурний модерн на три течії: декоративний, конструктивний та стилізаторський.

Декоративний модерн

Це найпомпезніші будівлі. І вже згаданий Дім із химерами у Києві, й розкішна модернова частина львівської „стометрівки", і занедбана чотириповерхівка на Думській площі Одеси, й будинок із дуже багатим орнаментом на розі вулиці Пушкінської та площі Поезії або колишній будинок шведського консула у Харкові, і „будинок із совами" у Чернівцях, і деякі будівлі вулиць Лепкого та Незалежності в Івано-Франківську, й багато інших.

Декоративний модерн – це максимально виразні прикраси й орнаменти. Улюблений геометричний мотив, „лінія краси", нагадує удар нагайки, звідси чарівна звивистість і заокругленість. Будинок переповнено або ліпниною й розписами, або прикрашальними гнутими карнизами, навісами, еркерами, специфічним рустуванням (заглиблені смужки у стінах будинків). Так на головній вулиці Харкова, Сумській, прибутковий будинок, що його спроектував архітектор Диканський, має хвилястий верх фасаду (перехожий здивовано думає, що й дах цього дому має вигляд штормового моря), скульптурну жіночу голову в смисловому центрі фасаду та суцільні вертикальні смуги. Будинок архітектора Ґінзбурґа у сусідньому провулку Грабовського прикрашають скульптури хамелеонів і риб, а колишній чернівецький готель „Брістоль" – закручені лінії, овальні

Текст: Олег Коцарев, Харків | Фото: архів

Колишнє земство, Полтава

Готель „Дністер", Івано-Франківськ

Колишній будинок Гольдберга, Харків

Житловий будинок, Харків

Станіславський вокзал

віконця, вежа із заломом і прикраси, схожі водночас на квіти й павичеве пір'я.

Полюбляли тодішні архітектори врізноманітнювати й внутрішній вигляд будівель. Тому коли бачите гарну і розцяцьковану пам'ятку в стилі модерн – не полінуйтеся зазирнути всередину: ймовірно, що під'їзд та інші приміщення ще не зіпсували типовими ремонтами, тож побачите там якісь скульптури (наприклад, шляхетну панну або кажана) чи барельєфи, пластичні та хвилясті поруччя сходів, орнамент на стінах або незбагненно живописну форму отворів між сходами.

Цікаво, що, здавалося б, цілком вільний політ експериментів модерну був дуже обмежений у кольорах – жодної надміру вульгарної рясності, а переважно стримані й гармонійні барви. Навіть дуже яскрава шестиповерхівка у Києві напроти Будинку Актора має сіру флористичну ліпнину й приглушений колір першого поверху.

Конструктивний модерн

Зовсім не всі пам'ятки модерну перевантажені хтиво сплутаними прикрасами, розписами та скульптурними композиціями або мають дуже вибагливі форми вікон та приміщень. Є й інший модерн – не менш вишуканий та пропорційний, але стриманіший. Будівлі, виразності яких досягнуто мальовничими обрисами, підкресленням конструкції, великими вікнами, ритмікою деталей та особливою роллю рідкісних прикрас, назвали конструктивним модерном. Він став своєрідним попередником конструктивізму – стилю, де геометрія остаточно підкорить усі інші форми архітектурної виразності, а чи не єдиними прикрасами залишаться „стрічки" вікон.

В Україні саме цей напрямок модерну представлено, мабуть, найширше. Серед його пам'яток – садиба „Нескучне" у Тростянці (Сумська область), Художній музей у Чернівцях, суконна фабрика та декілька сусідніх будівель у Харкові (зокрема, готель „Москва"), майже повністю в цьому стилі забудовано, наприклад, вулицю Хорватську у Львові, значну частину центру Ужгорода, Одеси та Дніпропетровська.

Чи можна зробити будинок пам'яткою архітектури лише завдяки вікнам? Можна, якщо ці вікна займають майже всю площу стін і якщо їх зроблено дуже пропорційно, як у нинішньому казіно „Спліт" на вулиці Енґельса в Харкові. І невеличка вежа тільки підкреслює ці „нестримні вікна". А в маленьких будиночках центру Мукачевого навпаки: стримані звичайні вікна, рівне й стандартне рустування звертає нашу увагу на нечисленні, але яскраві прикраси. Таку архітектуру на Західній Україні, за австрійською традицією, часто називають сецесією (а можна пригадати й іще дві поширені варіації назви модерну – „арт-нуво" та „юґенд-стиль").

Промисловий різновид конструктивного модерну використовувався для вокзалів, заводів і ринків (якщо ж роззирнутися по Європі, то виявляється, що, наприклад, у Будапешті навіть деякі найстаріші станції метро оформлено в цьому стилі). Часто виходило надто стандартно й маловиразно. Але, наприклад, львівський залізничний вокзал і його менші „родичі" в Івано-Франківську та Чернівцях вийшли цілком симпатичні. Модернові вокзали є настільки поширеним в Україні явищем, що навіть ультрасучасний і розрекламований новий вокзал в Ужгороді, уславлений ще тим, що площу коло нього названо іменем Кирпи, вже в наш час збудували саме в цьому стилі.

Стилізаторський та „неоукраїнський" модерн

Багато хто з вітчизняних дослідників архітектури виділяє самостійний стильовий напрямок – „український модерн". Мова про будівлі, позначені більшим чи меншим впливом народної або барокової української архітектури. Стандартними проявами такого впливу, якщо коротко, вважають трапеційні вікна, специфічний майоліковий орнамент, що нагадує народний, та дах, що нагадує етнографічні чи барокові зразки. Чи досить таких ознак, аби говорити про укрмодерн? Адже трапеційні вікна є, як мінімум, по всій Європі, дахи й орнаменти – теж річ дуже відносна. Чи не логічніше називати українським модерном увесь модерн, наявний в Україні, а вузький стильовий прошарок, обмежений трапеціями, орнаментом і формою даху, вважати просто різновидом стилізаторського модерну, стилю, що трансформував і химерно заломлював традиційні історичні форми? І означити менш пафосно й більш локально, наприклад, модерном „неоукраїнським".

Один із перших і найяскравіших зразків такого „неоукраїнського" стилізаторського модерну – земство у Полтаві, нинішній Краєзнавчий музей. Живописна черепиця, майолікові плитки з гербами повітових міст, добре зважені пропорції зробили будинок візитівкою Полтави. Цікаво, що втілення

цього проекту певний час гальмувалось – російська імперська влада боялась українського „архітектурного сепаратизму". На околиці тієї ж Полтави збереглася цікава капличка на честь візиту царя Миколи II, обрисами схожа на давньоруського воїна та оздоблена мальовничою плиткою. А от санаторій у Миргороді, розтиражований на етикетках мінералки, як з'ясувалося, вже знесено – не врятувала ні реклама, ні належність до списку пам'яток, що охороняються державою. Правда, начебто обіцяють відбудувати наново.

Яскрава будівля в цьому ж стилі – колишнє художнє училище в Харкові, на вулиці Червонопрапорній із важкою вежею та димарями, великими заокругленими вікнами й абстрактно-орнаментальною плиткою. Стрункіша й оздоблена ліпниною колишня будівля товариства „Дністер" у Львові (напроти вежі Корнякта), а нинішній „Грандготель Україна" у Дніпропетровську справляє мініатюризованими деталями дещо іграшкове враження. Церква-мавзолей на місці Берестецької битви у Рівненській області авторства Щусєва репрезентує переосмислення традицій українського бароко – ніби барокові бані сполучаються з незвично широким фасадом та візантійськими мотивами.

Але стилізації модерну бувають не лише „неоукраїнські". Скажімо, у селі Наталівка Харківської області у колишньому парку маєтку Харитоненків є досить унікальна церква: саме приміщення храму – це мініатюрно відтворена типова північно-російська церква з неприродно збільшеною банею, а суто модернова дзвіниця нагадує ракету. Миколаївська церква в Чернівцях (дуже пізно збудована, як для модерну – 1939 року) нагадує традиційний румунський храм, але церковні башти з банями наче „скручено", так що вікна в них не вертикальні, а діагональні, тому церкву іноді називають „п'яною". Іще один яскравий зразок стилізаторського модерну – прославлена в помаранчевих баталіях 2004 року ратуша міста Мукачевого, ніжно-зелено-синій майже карикатурно, але красиво трансформований типовий середньовічний палац-замок...

Мало не в кожному місті є ці будівлі, більш або менш масштабні та виразні. Мандруючи Україною, ви їх удосталь надивитеся і або насолодитеся їх вигадливою елеґантністю, або відчуєте сліди швидкого, жорсткого й безтурботного життя, яким воно було сто років тому.

Наші міста ростуть хаотично, приватні будівлі витісняють публічний простір

Картину, яка нам не подобається, ми не купимо. Натомість архітектуру наших міст маємо перед очима щодня. Урбаністичні рішення формують вигляд наших міст на цілі десятиліття, якщо не століття.

Є країни, в яких нове будівництво підпорядковане традиції, конвенції і просто добрій поведінці. Там не треба жодних законів. В інших – компактність забудови забезпечує чітка регуляція, як наприклад, у Німеччині. Та „лібералізації" нашої сучасної архітектури, здається, не стоїть на перешкоді ані традиція, ані закони.

Свідомі капіталісти, наприклад, Томаш Батя, мислили комплексно, коли на початку минулого століття у Зліні чи в Партизанському будували для своїх працівників повністю обладнані райони. У міжвоєнній Чехо-Словаччині забудова взагалі керувалася суворими правилами державної регуляційної комісії. Так, скажімо, у тридцятих роках регуляційний план для району особняків під Славіном у Братиславі чітко вказував, як повинна виглядати огорожа з боку вулиці і навіть, як мають засаджуватися городи. Результат виявився вартим уваги.

На думку Богуміла Ковача, який займається урбанізацією на факультеті архітектури у Братиславі, ми за останні шістдесят років втратили культурну і правову традицію і перестали думати про суспільні справи як про справи, за які несемо особисту відповідальність. Найбільш показовими в цьому плані є нові спальні райони, де якість публічного простору зазвичай страшенно низька. Але це не єдині випадки. Жертвою забудови без візії простору став навіть майдан перед президентським палацом. Чи дадуть тепер якийсь результат сплановані акції протесту – невідомо.

„Архітектура і т.зв. „творення місця" однозначно відзеркалює спосіб життя, причому сучасна архітектура виразно показує індивідуальність інтересів", – говорить Петер Берушка, заступник голови Словацької Палати архітекторів. На його думку, це не трагедія, але повинні існувати зони, які обов'язково підлягають певним умовам.

Прості громадяни і архітектори прагнуть більших можливостей впливати на архітектурні рішення, але, скажімо, представники братиславської мерії стверджують, що з приводу нового територіального плану Братислави на наступних 20 років вони вже отримали майже 1000 приміток.

Є проблеми і системного характеру – незначні санкції за порушення Закону про будівництво, можливість легалізації „чорних" будівель і невизначений обсяг змін для будівлі, що можна без спеціального дозволу провести до її закінчення і які будуть додатково прийняті, хоча часто йдеться про зміни суттєві.

До того ж справи Комітетів з питань будівництва у 2003 році перейшли з державної адміністрації до самоврядування, в органах якого здебільшого бракує компетентних фахівців. З іншого боку – хто і в якому обсязі має право змінювати конкретну архітектуру, яка має конкретного автора? Та все ж в архітектурі, передусім, якщо йдеться про зону з пам'ятками архітектури, чіткі правила необхідні.

Словацька Палата архітекторів на архітектурних конкурсах перевіряє коректність умов, і ті проекти, які вважає коректними, презентує на своєму вебсайті. Кожного року Палата оголошує десятки конкурсів, але чи цього достатньо? Новий закон, який діє вже за європейською легіслативою, прецизійно регулює такі конкурси. Проблема лише у тому, що через конкурс повинні пройти всі проекти вартістю понад 154 тисяч євро, а в Словаччині більшість будівель знаходиться нижче цього ліміту – тому самоврядування не мусить оголошувати жодного конкурсу. Голова управління Палати словацьких архітекторів Юрай Шуяна критикує ще й той факт, що проектанти не працюють безпосередньо під самоврядуванням, а під девелопером.

„Архітектура мусить собі знайти своє місце у суспільстві, адже вона має надзвичайно великий вплив на нашу свідомість", – каже головний архітектор міста Кошиць Петер Мурка. Він також вважає, що уявленню загалу про архітектуру треба дати час для розвитку – навіть, якщо він буде заповнений помилками.

Зузана Улічіянська, Братислава

Посттоталітарна архітектура

Після падіння „залізної завіси” в усіх країнах Центральної та Східної Європи, де – раніше, де – пізніше, дійшло до масштабного розвитку будівництва, стрімкого злету десятиліттями придушуваної творчої енергії і, зрозуміло, – до небаченого раніше впливу капіталу і на одне й на друге. Наплив інвестицій у будівництво відкрив неймовірні можливості модернізації технологій і радикально вплинув на управління та розвиток будівельної галузі як такої. Будівельний бум показав, наскільки однорідними є культурні звички на величезній і, здавалось би, мультикультургій території, від Атлантики до Уралу, а також виявив джерела їхньої інспірації.

Новозбудований район на Печерській до певної міри приваблює. Виглядає монументально, тримає чіткі пропорції, і, що приємно, відчутні в ньому і впливи давнього Києва.

Арена-Центр, Хрещатик. Приклад постмодерністичної хаотичності.

Державна адміністрація, район Соломінська, Київ. Цікаво, яку функцію виконує „чепець" на стрісі.

Проспект Перемоги, Київ. Будівля, яка виглядає так, ніби кожну її частину проектував інших архітектор.

Без огляду на кількість і ступінь відкритості кордонів легко простежити, що й до сьогодні на згаданому обширі в будівничому мисленні відчутний сильний вплив універсального модернізму 50-х років Ле Корбюзьє та постмодернізму американця Роберта Вентурі, що надав 70-им рокам минулого століття ласвеґаського присмаку. Та не менш відчутним джерелом натхнення для нинішньої світової „глобальної" будкультури, як її сприймають народи колишнього східного блоку, є традиція барокко. На чеській території сформувався цілий будівельний стиль, в якому не бракує зубчастих веж і башт, та іншого „розкішного" декору (різноманітних „фінтіфлюшок"), і який отримав назву „підприємницьке барокко".

Надії, які фахівці покладали на зняття інтелектуальної блокади, запровадженої диктатурою пролетаріату, – вільний розвиток автентичного мислення регіональної та культурної традиції, почутя стилю, приорітети локальних звичаїв та відчуття живого спадкоємництва, – не справдилися. Навпаки, й далі виникають нові копії старих форм без культурної ідентичності. Звісно, зразки модерної, а водночас типової для даного краю архітектури знайти можна, але шукати доведеться довго і важко.

Зміна диктатури

В дійсності диктатуру пролетаріату змінила диктатура ринкової економіки, зорієнтована на швидкий (і, що найважливіше, – „гарантований")

прибуток, сформована на перевірених західних моделях поведінки, передусім – на всеосяжній народній ярмарковій халтурі. І в такій ситуації на жодну філософію, віднайдення коренів чи пошуки сенсу часу немає! Старі регіональні церковні і шляхетські резиденції стоять, покірно-докірливо чекаючи на нових власників, які після довгих років дали б їм нове гідне життя та включили б їх у культурний контекст даного місця.

Перша хвиля „ура-будівництва" поступовим набуванням естетичного, технічного і, зрештою, економічного досвіду почала нарешті, після п'ятнадцяти років, набиратися розуму. Розуму, якого завдяки комуністичному минулому і пов'язаною з ним будівничою стаґнацією, не могла набратися впродовж кількох десятиліть.

Свідченнням того, що ми ще недостатньо науки винесли з невдалих комбінацій модерністсько-схематичного мислення Ле Корбюзьє, ярмарково-ласвеґаського гонкі-тонк нагромадження символів і значень Роберта Вентурі та християнсько-бароккової традиції балконів, балюстрад і покручених карнизів, може слугувати, скажімо, новозбудований київський район, який виріс коло метра „Печерська".

Чому?

Якщо будемо нині будувати райони так, як ми їх будували в сімдесятих роках – без різнофункціональних об'єктів, без того, наприклад, щоб партери були призначені лише для послуг, магазинів і офісів – то ми собі напроектуємо і щоденне мігрування близько 80 відсотків населення (до місць праці, навчання, шоппінґу та відпочинку) у віддалені частини міста, включно з багатогодинними втратами часу в міському транспорті та корках.

Грандіозні розміри та однофункційність житлової зони, тобто „спальних районів" (термін, який абсолютно точно відображає суть справи), спричиняють некомфортність соціального середовища. Середовища, де мешканці не мають ані часу, ані можливості достатньо ідентифікувати себе з місцем, в якому проживають, і по-справжньому назвати його своїм домом. Подібно, як не мають вони і справжньої можливості й бажання

Район Басейний, Київ. Нетипова для нашої території чиста архітектура. Питанням залишається лише, чи варто перетворювати Київ на Нью-Йорк.

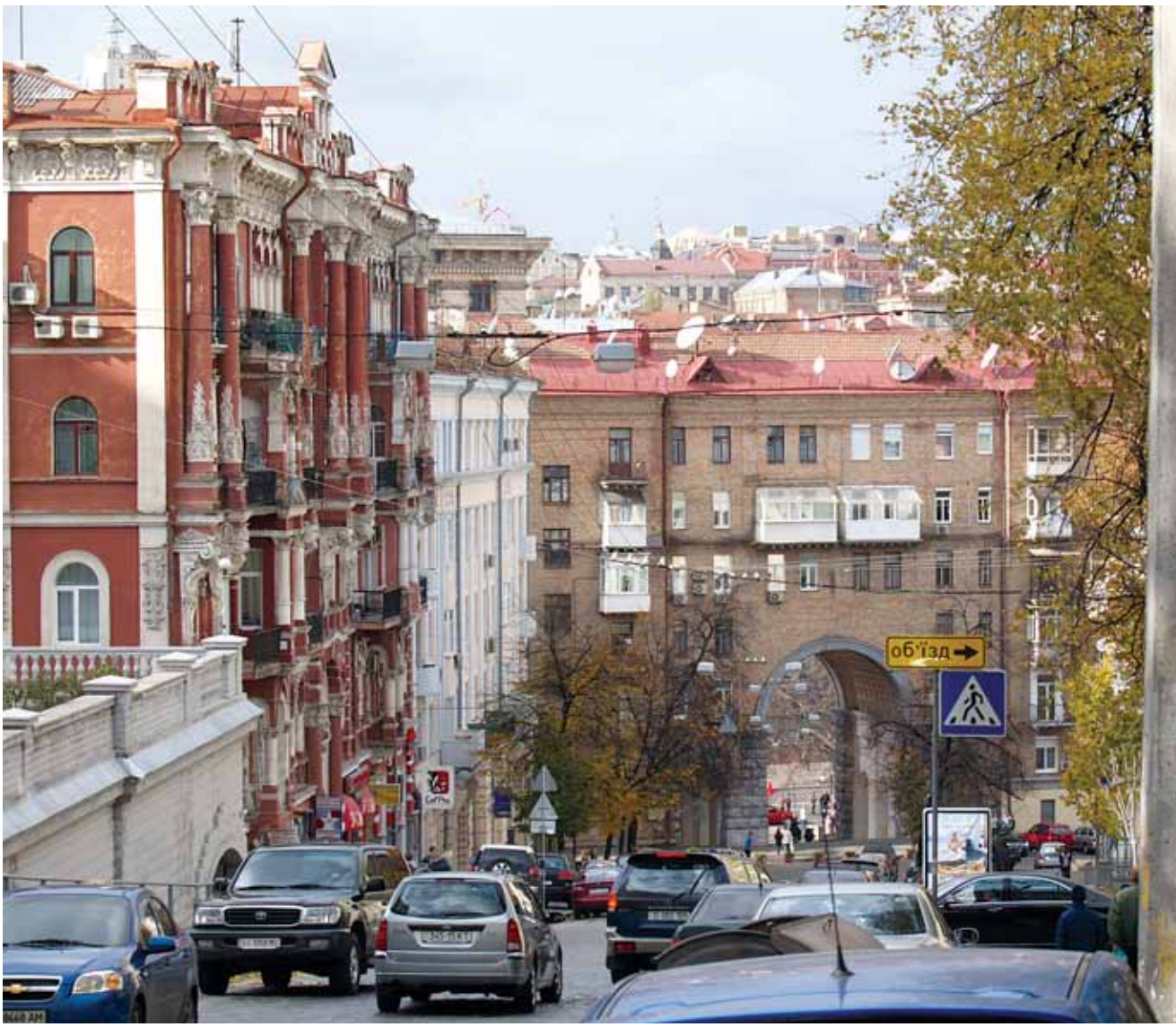

Одна з вулиць Києва. Приклад різнообразної архітектури з динамікою і кольоритом великого міста

зав'язувати приятельські стосунки із сусідами. Середовище, яке відверто закликає дітей вступати в молодіжні банди і створює простір для різного роду криміналітету.

Репрезентативно-бароковий гонкі-тонк Печерська

Результатом користання і скупчення постмодерністичної гонкі-тонк архітектурної симовліки (як її навчав вживати у сімдесятих проповідник американської постмодерної архітектури і пропагатор мекки американських ґемблерів Лас Веґас Роберт Вентурі) є ніщо інше, як архітектура цілковито позбавлена значення й розбірливості. Такого роду „стилі" й експерименти в жоден спосіб не здатні позитивно впливати на людину і структури її мозку, а отже – і на її орієнтацію в світі. Архітектура століттями слугувала для певного відображення змісту речей і сенсу людського життя в стосунку до космосу. Нині, на щастя, постмодернізм вважається давно віджилим етапом у розвитку архітектури, що виник свого часу як реакція на невиразність і порожнечу архітектури модерної. Дякувати Богу, бо шизофренічний хаос постмодернізму, який ненадовго міг бути доброю забавкою і провокаційною грою, – в тривалій перспективі набуває деструктивного характеру.

Барокові інспірації, що дають про себе знати з кожного балкону чи гнутого карнизу, і які нагадують радше тобоґани, або атракціони лунапарку, викликають недовіру. Всі ці барокові сни про райський сад виглядають тут, як супермодні модельні „лодочки" в поєднанні зі спортивним костюмом.

Та новозбудований район на Печерській до певної міри приваблює. І незважаючи на невпевненість і хаотичність стилів і трендів, виглядає монументально, тримає чіткі пропорції, і, що приємно, відчутні в ньому і впливи давнього Києва.

Район Печерськ – далеко не єдиний приклад наївної архітектури, зате він представляє типовий для цілої постсоціалістичної Європи феномен, де інерція старого думання, ідейні впливи Заходу та бажання бути показово репрезентативним дають незрілі плоди.

Що у цьому всьому добре? Мабуть лише надія і віра, що мрії, ідеали, таланти та надбання людського досвіду колись таки спроможуться створити житловий комплекс, настільки компактний і різноманітний, що стане справжнім містом у місті. Містом з великої літери.

Архітектурні трансформації в обіймах 5-го елементу

Ще недавно всі розмови про сучасну українську архітектуру мали однакову за перебігом траєкторію: спочатку — в'їдлива самоіронія, потім — тужливі зітхання. Десятиліття радянської типовості, призвели до декваліфікації професійного середовища, а глибокий економічний занепад перетворив Україну на ринок найпримітивніших будівельних матеріалів та технологій.

Результатом цього нещасливого збігу було те, що в культурологічних колах серйозно стали запитувати: а чи є в Україні сучасна архітектура взагалі?

Проте останнім часом такі моторошні сумніви, здається, вже полишили українське суспільство. Пов'язано це з тим, що поступово почали зникати дві ключові складові злощасного збігу. З одного боку – нове, необтяжене досвідом типовості, покоління принесло свіжі ідеї, з іншого – нове, необтяжене плановою економікою, покоління капіталістів принесло гроші.

Таким чином архітектура України отримала друге дихання, а піратські копії найвибагливіших проектувальних програм зробили його глибоким та насиченим креативними молекулами.

Так виник новий збіг, що дозволив за десять років пройти ту еволюцію від індустріалізму до постіндустріалізму, котра на Заході тривала із середини 60-х. І хоча ця еволюція стосується здебільшого лише естетичної готовності, але і це, погодьтеся, також немало: адже готовність рано чи пізно переходить у дію.

Для тих, хто не відважується повірити в ці назагал обнадійливі констатації, пропонуємо для прикладу розглянути інтер'єр нічного клубу „5-й елемент", створеного нещодавно в місті Хмельницькому.

Величезний ринок привезених з Туреччини, Китаю та інших країн товарів створив у місті певний прошарок гендлярів-скоробагатьків із середовища т.зв. „бариг", доходи яких дозволяли їхнім дітям вести життя справжньої „золотої" молоді. Залишалось лише облаштувати місце.

І його облаштували. Згідно – як прийнято казати – з „добре поінформованими джерелами, що заслуговують на довіру" відомо, що створення задуманого клубу стало справою загальнонаціональної тусовки на чолі з тодішнім (як, зрештою, і теперішнім) прем'єр-міністром.

На практиці це означало майже безмежні фінансові можливості та безперешкодне виконання всіх естетичних, технологічних та інших забаганок проектувальників.

Як вже зазначалося, дизайнерська концепція „5-го елементу" є яскра-

вою ознакою приходу в український культурний простір естетичного формату постіндустріальної чи, точніше, – інформаційної епохи.

Суспільство сприймає світ вже не через емпіричний потік друкованих слів – книг, підручників, газет, а через постійно змінні медіа-образи – „бліпи". Свідомість українця початку XXI століття завдяки піратському освоєнню медій та цифрового простору (про незаконність якого він довго навіть не підозрював), як жодна інша, заповнена фраґментарними візуальними уривками.

Таким чином, ті чи інші вартості, або протилежні їм вади виглядають для нас як пряма асоціація з тим чи іншим фільмом, комп'ютерною грою або музичним кліпом.

Як же виразити „рай для обраних"? Менше сотні років тому середовище багатої молоді Проскурова (стара назва Хмельницького) свою „обраність" артикулювало коралями з дукатів, начищеними чоботами й годинниками на ланцюжку. Нині (точніше: на момент проектування) вона була пов'язана з курортом „Флостон" з блок-бастера Люка Бессона „5-й елемент".

Вперше ідея прив'язати цей образ до інтер'єру проектованого клубу спала на думку місцевому дизайнеру Євгену Вишинському. Звідси з'явилась і назва (хто пам'ятає фільм, той зрозуміє).

В зв'язку з такою онтологією ідеї очевидно, що при визначенні авторства потрібно мати на увазі й декораторів фільму-натхненника. Самі того не знаючи, вони, завдяки глобалізації та інформаційній ментальності, стали повноцінними співавторами нічного відпочинку в українському місті Хмельницькому.

В усьому ж іншому, що не стосувалося напряму декорацій фільму (а саме – їх творча інтерпретація та адаптація до тривимірного відтворення), авторство належить місцевому дизайнеру з харківською освітою Сергію Мілю.

Власне кажучи, дизайн „5-го елементу" в символізації „бліпової" свідомості іде навіть далі. Сам образ „Флостона", запозичений з фільму, зазнає деконструкції та мікшується з іншими навіяними стрічкою „бліпами" – нутрощами давньоєгипетської піраміди, підсвіченими печерами, елементами футуристичного урбанізму тощо.

План-структура нічного клубу підпорядкована загальній логіці каркасної схеми споруди „Либідь-плаза" (в багатоповерховому тілі якої власне й знаходиться нічний клуб) та можливостям, що з цього випливали.

Так завдяки двом еркерним виступам вдалося створити пару ексклюзивних індивідуальних просторів, що з одного боку добре ізольовані від навколишньої метушні, а з іншого – мають виняткові можливості огляду міської панорами практично із самого центру міста.

Ключовим елементом нічного клубу є великий танцювальний зал, вирішення якого поєднало в собі мотиви давньоєгипетської еніґматики та футуристичного техницизму. Важливу роль в естетичному сприйнятті залу відіграють неприховані утилітарні „бебехи" вентиляційних каналів, витяжок та акустичних пристроїв.

Окрім господарських та службових приміщень до залу примикає ряд „інтимних комірок", дві з яких розташовані в гранчастому еркері, а три інші за виглядом нагадують вагонні купе. Тут втомлені танцями і натовпом відвідувачі можуть усамітнитися в якнайтіснішому колі.

Другий за розміром простір віддано для приміщення, яке умовно можна назвати ґротом або печерою, де композиційним центром є жердина для стриптизу.

Дизайн цього приміщення має ряд вартих уваги прикмет. По-перше, стіни, стеля та колони виконані як імітація природного печероподібного утворення, попередньо змодельованого за допомогою комп'ютерної графіки.

А позаяк навіть за допомогою комп'ютера точні креслення такої поверхні зробити неможливо, одна з вінницьких будівельних фірм виконувала роботи відразу за картинками візуалізацій, з безпосередньою участю проектанта.

Друга особливість залу – скляна доріжка. Її вирішення, в принципі, доволі просте. В підлозі прокладено канаву, надано їй певну естетичну форму і покрито міцним прозорим скляним настилом. Проте в контексті печероподібності та одномірності всіх площин інтер'єру таке рішення дає хороший ефект „зависання" в просторі всіх, хто проходить скляною доріжкою, включно з тими, хто зависає біля жердини.

Справжнім візуальним акцентом нічного клубу є скульптура оперної співачки-гуманоїда, що особливо ефектно сприймається з боку круглого тунелю, утвореного синіми підсвіченими панелями.

Варто також зазначити, що нічний клуб „5-й елемент" потрібно розглядати в комплексі з приміщеннями дозвільно-розважального характеру на сусідньому поверсі – двох казино та великого залу для боулінгу, дизайн якого перегукується зі стилістикою нічного клубу.

Отже, можна сказати, що дизайнерська концепція нічного клубу „5-й елемент" у місті Хмельницькому означає принаймні дві речі.

Перше – це те, що при наявності певного збігу обставин, а саме фінансів та соціального замовлення, в Україні вже може створюватися культурний продукт, що відповідає сучасному цивілізаційному розвитку.

Друге стосується адаптованості цього продукту до специфіки нового інформаційного суспільства з його фраґментованою „бліповою" свідомістю, адже інтер'єр у вигляді медіаобразу виявився однаково зрозумілим і прийнятним як для професійних проектантів, так і для широких суспільних мас. Мистецтвознавцям відомо, що коли таке трапляється, то маємо справу з автентичним мистецтвом своєї епохи.

Щоправда, „5-й елемент" навряд чи відвідують люди із середньоукраїнськими доходами. Точніше кажучи, вони туди взагалі не заглядають. Для „обраності" потрібні кров і гени дикого капіталізму 1990-х, що, загалом, не співпадає з анатомо-фізіологічною конституцією середнього українця.

Проте саме такі українці проектували, будували та оздоблювали цей нічний клуб. Вони створювали його за своїми соціокультурними уявленнями, а тому, в певному сенсі, цей „рай для обраних" створений якраз для тих, хто там ще ніколи не був.

У фільмі Люка Бессона п'ятий елемент був потрібний, щоб врятувати світ за допомогою краси. Після довгих поневірянь і випробовувань звичайний і середньостатистичний мешканець майбутнього – трохи простакуватий та в міру конформістський Брюс Вілліс – нарешті опиняється в обіймах прекрасної Міли Йовович. Будемо вірити, що в майбутньому і середньостатистичний мешканець Хмельницького – трохи простакуватий та в міру конформістський – зможе обійняти свій 5-й елемент, який від нього так близько.

Моделювання Батьківщини

архітектурний дадаїзм української провінції

Калуш* – місто без історії. Адже історія – одна з тих речей, які існують лише тоді, коли існують її носії. Носіїв місцевої історії в Калуші немає. Тому неможливо собі уявити, щоб тут святкували, скажімо 750-річчя міста (як нещодавно було у Львові). В Калуші можна святкувати тижневий ювілей, 7-місячний чи, щонайбільше, – кількарічний.

Години і дні, будь-які хронологічні періоди, що проминають на цих територіях, не залишають сліду ані в літописах, ані в людській пам'яті, а просто повертаються для повторного використання, як намистини вервиці. Як елементи вічного рециклінґу. Немов тут працює якийсь астральний комбінат з утилізації й повторного обігу часу.

Хоча насправді Калуш, звичайно, має власну історію. Просто історія... себто справжня Історія – це саме те, чого не пам'ятають.

Трохи неісторії

Якщо вірити легендам і туристичним довідникам, перша згадка про Калуш датована 1437 роком. На жаль, у місцевому музеї від першого калушанина не залишилося ні опудала, ні шкури, ні віґваму. Однак аборигени, судячи з усього, були істотами активними й підприємливими, оскільки вже 1549 року місту було дароване маґдебурзьке право, а відповідно – герб і статус „вільного королівського міста". На жаль, не знаю, за часів якого саме короля це діялось. Як не згадаю, де саме – хоча, кажуть, десь на Калущині – народився свого часу і Степан Бандера.

А ще за часів бабці-Австрії в Калуші почали видобувати калійну сіль. Звідси бере початок промисловий злет міста, по якому нині залишилося з десяток недіючих підприємств (ті, що працюють, майже цілком належать російському капіталу), покинуті звалища токсичних відходів, кар'єри, шахти і руїни австріяцьких фабрик – безцінні, але нікому не потрібні пам'ятки промислової архітектури.

Це, власне кажучи, й усе, що можу повідомити з чужих слів. Сам я, натомість, пам'ятаю Калуш уже радянським, пересічним районним центром із найбільшим у Європі хіміч-

ним комбінатом і жахною екологічною ситуацією. Офіційно місто складалося з кількох дільниць, але був і неофіційний, „історичний", так би мовити, поділ: центр, до 1939-го заселений автохтонами, а з 1946-го – здебільшого „визволителями" та партфункціонерами; височанка – осереддя міщухів-скоробагатьків та підприємливих селюхів; підгірки – дільниця, що асоціювалася насамперед із районним шпиталем, населена добропорядними (мабуть, через близькість музею-садиби Івана Франка) громадянами; загір'я – пристанційне задуп'я, загальний пострах, лігво місцевого люмпену та криміналу; т.зв. посьолок – територіально найбільша частина міста, де в залізобетонних блоках та цегляних „хрущовках" мешкав пролетарський інтернаціонал з усіх куточків СРСР, що приїжджав за „довгим карбованцем" на будівництво чергового хімзаводу, а позаяк карбованець завжди виявлявся коротшим від обіцяного, – заробітчани зазвичай залишалися працювати на ними ж збудованих підприємствах. Ну і нарешті – хімія, промислова зона, держава в державі, антимісто, фантасмагоричний полігон, звідки проростали в небо гігантські труби, клубочилися дими й палахкотіли факели, де заводські корпуси нерідко відділяли кілометри пустельних земель, засолених озер, кар'єрів, каналів, звалищ... куди хлопчаки, виховані на образі Юрія Гагаріна, їздили бавитися в космонавтів, шукаючи на достоту марсіанських ландшафтах позаземні форми життя. Оскільки земні там не виживали.

Можливо тому, отруєна сполуками хлору та окислами полівінілхлориду калуська молодь розважалася смертельними нічними побоїщами, що називається, „стінка на стінку". Газети мовчали, але ранкові перешіптування доносили, мовляв, „учора підгорецькі гнали центрових аж до технікуму", а „загірські знову рознесли танці на посьолку". Загірських боялися найбільше: навіжені відморозки, вони носили не лише ланци і ремені з напаяними бляхами, але й виготовлені із заточених електродів піки та саморобні олов'яні кастети. Втім, токсикоз тут, мабуть, ні до чого. Про подібне пише і Сергій Жадан у „Біґ Маку", те саме бачимо й у славнозвісній „West Side Story". До того ж ми збиралися говорити про архітектуру, чи не так?

Андеґраунд по-калуськи

Слово „андеґраунд" у Калуші зберегло свій первісний, етимологічний сенс. Це не мистецьке підпілля і не бункерна партизанка, це – найсправжнісінькі підземелля, катакомби і печери, що залишилися у вичерпаних і покинутих соляних шахтах. Неграмотні австріяки заливали шахти відпрацьованою пульпою, радянські ж інженери вирішили здешевити процес, тому відходи виробництва скидали відразу за житловими масивами, а шахти просто покидали. З роками залишки солі вимивалися дощами й ґрунтовими водами, тож невдовзі приміський ландшафт прикрасила солянка (місцева пустеля, де й сьогодні часом проросте хіба занесена бозна звідки верблюжа колючка) та кар'єр – похмурі пагорби, схожі здаля на засніжені Кордільєри. Тож юним космонавтам уже не треба було їздити ген за місто й нелегально проникати на фабричні території: марсіанські дива підступали до їхніх осель. Шахти ж подарували інший атракціон: 1986-го, здається, року, опівночі, розташоване далеко від сейсмічних зон місто струсонув 4-бальний землетрус – то обвалилася одна із шахт. Під землю завалилися пара будинків, кілька кілометрів шосе і жива корова. Людських жертв не було. Корову врятували. Постраждали, щоправда, порожні корпуси старих австрійських фабрик. Відтоді рік за роком вони потиху щезають з калуського ландшафту: частина потроху сходить під землю, частина розбирається на цеглу (якість цісарсько-королівської цегли непідвладна часові), частина – зноситься під нову забудову. Боюся, музею промислової архітектури тут не дочекатися. Зате позбавлені пошани до старовини мешканці з подиву гідною турботою поставилися до наслідків обвалу. Зруйновану дорогу впродовж 20 років так і не заасфальтовано, а автомобілістів, змушених долати екстремальну, засипану камінням ділянку, попереджає не поновлюваний із 86-го року вказівник „Обережно! Завалля!", а за кілька метрів – підфарбований, а тому вкрай цинічний транспарант „Щасливої дороги!"

Типові проекти: вчора і нині

На тлі андеґраундової екзотики Калуш наземний виглядає менш цікаво. Принаймні виглядав у часи моєї юності. Історична частина (центр), забудована здебільшого типовими для галицької провінції блідими копіями європейського модерну, потиху занепадала, обростаючи еклектичними прибудовами й присадибними ділянками; здобутки ж радянських архітекторів пропонували для районних центрів клоновані т.зв типові проекти: районний універмаг, районний будинок культури, районні – кінотеатр, ресторан, ощадні каси, гастрономи, кулінарії, аптеки тощо. (Можливо, це робилося для того, щоб громадяни СРСР, не надто звикали до осілого способу життя й були готові кожної миті податися на чергову „будову століття", освоювати нову „цілину", а то й просто усім кагалом бути вивезеними на неозорі сибірські простори як представники „народу-зрадника", скажімо. А там, на нових батьківщинах, їх очікували звичні і через це майже рідні – районний уні-

Текст і фото: Іздрик, Калуш

вермаг, районний будинок культури, районний кінотеатр і далі за списком). Будівлі ж сакрального характеру, що в докомунні часи були для кожного містечка ще й своєрідною візитівкою, радянська ідеологія казала піддавати найпринизливішим метаморфозам. Так, у Калуші костел перетворили на спортзал, синагогу – на лазню, а греко-католицьку церкву віддали каґебешним „батюшкам", що в певному сенсі було ще гіршим від лазні-спортзалу: адже там дбалося бодай про тіло, а в „совєтсько-православних храмах" занепащався дух. Згадується Андруховичеве: „...У приміщенні неба відкрита тюрма. У приміщенні тіла відкрита пітьма. У приміщенні духа відкрита розруха".

Щодо монументів та меморіалів, то свого часу на лобному місці постовбичили і найсв'ятіший цісар, і Пілсудський, і Ленін, і Сталін з Гітлером (ці двоє дуже недовго) і, звісно ж – Шевченко. До речі, пам'ятник Шевченку, який стояв і при комуні, новітні державники замінили масивнішим, поважнішим. У нового Тараса Григоровича і чоло насупленіше, і брови густіші, і вуса кущуватіші. Та чомусь цей новий Кобзар скидається на Фрідріха Ніцше. Особливо зі спини. Небагатьом, мабуть, відомо, що з Калуша походить і Богдан Рубчак, знаний письменник, учасник славнозвісної Нью-Йоркської групи. І мало хто знає, що в Калуші – о, диво! – є меморіальна дошка, на якій вписано це ім'я. На жаль, належить воно не поету, а якомусь однофамільцеві, що, як свідчить напис, першим в'їхав у місто на танку в 1945-му.

Абсолютну ж більшість об'єктів радянської архітектури становили абсолютно однакові житлові будинки, що формувалися в масиви, охрещені в роки зрілого соціалізму спальними районами. Гадаю, на постсовєтському просторі кількість і загальний масштаб цих спальних районів мають уповні планетарний характер. Особливу групу цих споруд становлять т.зв. хрущовки – наслідки будівельної політики Хрущова початку 60-х. Зведені нашвидкуруч цегляні коробки з розрахунковим терміном експлуатації 25 років (за чверть століття очікувалася всесвітня перемога комунізму), ці зразки, сказати б, конструктивістського мінімалізму вірою й правдою служать і донині. Захищають, щоправда, лише від дощу та вітру. Ремонту не підлягають. Вмирають разом із останнім мешканцем. Я й сам народився, виріс і донині мешкаю в такій хрущовці. І люблю її, як кожна людина любить свій дім.

По коліна в Європі

Сьогодні, коли обуржуазнення українського простору набуває певної структурованості, архітектурні метаморфози провінції залишаються стихійними, непрогнозованими й різностильовими настільки, що доречно, мабуть, говорити не про еклектику, а про український народний дадаїзм. Єдиною спільною для різних регіонів тенденцією можна вважати типове використання згаданих раніше типових радянських проектів. Типовий районний ресторан стає типовим гіпермаркетом, типовий районний будинок культури –типовою дискотекою, типовий кінотеатр – типовим мультикіно, можливі варіанти. Безваріантною залишається формула: дешевше, швидше, функціональніше, уніфікованіше. Однак завдяки безмежній фантазії мас безликі і сірі раніше спальні райони, стають дедалі барвистішими, калейдоскопічнішими, скидаючись не так на Лас-Веґас, як на збільшений конструктор Леґо. Як відомо, з невеликого набору стандартних елементів цієї забавки дитяча уява здатна витворити справжню казку.

Незадовго до введення загальноєвропейської валюти слово „євро" увійшло в наш побут як звичайний префікс. Пригадую, першим неологізмом був євроремонт. Пізніше зявилися євротаксі, євротури, євроказино. Згодом префікс цей набув популярності і його почали припасовувати до найрізноманітніших речей, зазвичай для того, аби продати яку-небудь турецьку підробку за ціною східно-німецької імітації „штатівської фірми" (з наголосами на другому складі). Процес набирав обертів, і якось на крамниці господарських товарів я побачив рекламу „Євробляха". „Бляха-муха! – подумалося мені. – Яким прозорливим є народ у стихійному словотворенні. Чи ж можна вигадати кращу метафору нашого місця в дружній родині європейських націй!" Тим часом євробляха виявилася звичайною імітацією черепиці і призвела на початках перебудови до масового захоплення псевдокарпатським стилем (до речі, слово „перебудова" на наших теренах від означення політики Горбачова дуже швидко повернулося до первісного значення). Але що більше співгромадян виїжджало на заробітки до справжньої, невербальної Європи, то частіше почали траплятися зразки псевдобаварського, псевдороманського, псевдомавританського та інших стилів – залежно від того, де саме відбувалося важке естетичне виховання конкретного заробітчанина. І потроху невимовлюваний префікс „псевдо" почав пасувати до всього, що в рекламі, кошторисах та бізнес-планах вже традиційно називалося європейським. Однак у неприйнятних з естетської точки зору формах калуських новобудов мені ввижаються не лише спроби реалізації убогих провінційних фантазмів, сформованих найтривіальнішими уявленнями про „красіве" – кітчем, блатною романтикою, розбазареним фолькло-

ром і фальшивою позолотою. В незґрабних імітаціях фірми (з наголосом на останньому складі) найважливіше – саме відхилення, помилки, відсутність формату й естетичного снобізму. Фасадна строкатість місцевих бізнесменів, по суті – задоволення дитячого комплексу „а подивись, яку я маю забавку!". І від столичного самохизування кримінальних мільярдерів ці традиційно українські межисусідські вихваляння різняться так само, як різноголосий гамір ярмарки – від вереску на фондовій біржі. До того ж фасади української провінції помальовано за гроші, зароблені важкою працею нелегалів за парадними фасадами європейської демократії. І грошей цих зазвичай вистачає лише, щоби помалювати перший поверх. Тому аби відчути себе європейцем у Калуші, треба йти, не піднімаючи погляду. Бо вище першого поверху – все ті ж облуплені стіни хрущовок. Ну, хіба зблисне де-небудь рама металопластикового євровікна (не плутати з метафоричним „вікном у Європу").

Втім, я починаю збиватися на журналістський патос. Краще розповім про одну місцеву традицію, котра від дитинства не дає мені спокою, а до того ж має опосередкований стосунок до архітектури. Віддавна в українських селах перед святами білили вапном дерева. Це був типовий приклад поліфункціональності патріархальних практик: вапно оберігало дерево від шкідників, а побілені стовбури надавали саду святкового, прибраного вигляду. В процесі урбанізації сільського переважно українського етносу виникла за часів СРСР дивна міська традиція: малювати до свят не лише дерева, але й стовпи та бордюри. Без огляду на історичну смерть комунізму традицію цю свято бережуть. І незважаючи на те, що бордюри давно пощерблені, а шкідники так і не призвичаїлися повзати стовпами, напередодні свят декалітри вапна витрачаються на цю безглузду, але вже ритуальну процедуру.

Тож якщо йти Калушем, не піднімаючи погляду, милуючись строкатістю площин та білизною вертикалей, можна відчути себе в Європі навіть не по коліна – значно вище. Однак, наскільки вище – не уточнюватиму, адже це вже цілком інша, анатомічна, а не архітектурна історія.

* Калуш – районий центр Івано-Франківської області. Актуальні статистичні дані – невідомі, а відомі – неактуальні.

Warhol City

Межилабірці перетворюється у місто поп-арту. Його пріоритетом стала зміна обличчя у дусі Енди Варгола. Великий акцент приділено тому, аби турист, вступаючи у місто, відразу ж усвідомив, що знаходиться у краю предків короля поп-арту ... Слухаючи про все це, відразу з'являється бажання візуально конфронтуватися до цих змін.

Проект під назвою Warhol City, який реалізує місто Межилабірці, звучить привабливо і вже заздалегідь викликає певну повагу, зокрема щодо пойменування. Та варто сюди приїхати – і людина миттєво розуміє, що „гарний на вигляд коктейль не обов'язково ще й смачний". Фасади деяких будинків у центрі Межлабірців, дякуючи згаданому проекту, розмальовані під Варгола, автобусні зупинки інстальовані під його Campbell-супи і т.п. Але це не весь проект. Мабуть найскладнішою виявилася реалізація т.зв. скансену, якій передувала, можливо, „щира" спроба за допомогою макетів наблизити середовище початку XX ст., коли батьки Енди ще мешкали у селі Микова, що неподалік Межилабірців. Автори цієї ідеї, здається, ускочили в халепу, адже на тлі назагал доброго враження, виринає щось дивне, щось на кшталт lego-art. „Автори" намагалися звести „щось" під русинське село, може Микову, причому домінантою тут мала стати імітація хати батьків Енди Варгола та старої миківської церкви. Звучить привабливо, але лише до часу, коли відвідувач несподівано з'ясовує, що макети нижчі за нього. Про можливість заглянути в інтер'єр годі й говорити. Моє особисте враження: „Чи не обдурив мене хтось?" Вагання тривали не більше п'яти секунд і я таки зрозумів: ОБДУРИЛИ!

В Межилабірцях знаходиться Музей модерного мистецтва ім.Енди Варгола, який щорік відвідує близько сімнадцяти тисяч осіб. Щиро кажучи, в Межилабірці туристи приходять і приходитимуть надалі не заради кількох імітацій давніх миківських хатів, а заради Музею.

Розмальовки готові, люди задоволені (?)

Енди Варгол став іконою в світі мистецтва саме тому, що „зіконізував" звичайні атрибути повсякденного життя й надав їм статус мистецького твору. Коли фасади будинків розмальовані в різні кольори – це ще не означає, що вони автоматично набувають якогось відношення до Енди Варгола або поп-арту, а чи мистецтва взагалі. Та ще й на деяких будинках використано не дуже відомі мотиви з творчості митця, що ускладнює їхню ідентифікацію з ідеями поп-арту. До сюрпризів, пов'язаних з цим проектом, належить створення автобусних зупинок у вигляді загальновідомого твору Варгола Campbell Soup і знову ж – цікава ідея втрачає привабливість не лише через першоплановість дизайну, але й через застосування неякісного матеріалу, який легко нищиться.

Ввести глобальне ім'я в локальне середовище, яке радше village, аніж city, вимагає принаймні відповідних знань не лише з історії та теорії мистецтва, але й творчого шляху митця. Аплікація творчої манери Енди Варгола та ідейної суті поп-арту в різних псевдоінтерпретаційних формах в рамках практичних змін міста вимогливішого глядача, в результаті нездійснення закладених очікувань, може глибоко розчарувати. Мені особисто ще шкода й того, що, поборовши труднощі, пов'язані із здобуванням фінансів від фондів ЄС, нелегкі методологічні, адміністративні та економічні проблеми, кінцевий результат не представляє навіть 50 відсотків того, що мало б за проектом, окрім самої назви, бути. Що ж, сподіваймося, що суперзірка Варгола знову когось „осяє", але вже у суттєво якіснішій формі. Panta rhei.

Мартин Цуб'як, Межилабірці

Зроблено для України

У 1861 році найбільша провінція Австро-Угорської імперії – Галичина (26% території і 25% населення) – отримала автономію, столицею якої став Львів. В тих же роках у передгір'ях Карпат знайшли нафту. Отож, місто, маючи владу і гроші, почало рости, мов на дріжджах.

Вже за кілька десятиліть навколо середньовічного Львова „наросло" кільце нової показної архітектури – адміністративні будинки, банки, комфортне житло, – і він почав нагадувати „маленький Відень". Аби зменшити пропольські настрої на приєднаних територіях, австрійський уряд, керуючись класичним „Розділяй і владарюй!", намагався демонструвати певну лояльність до місцевого українського населення, його церкви, культури, мови. Така поблажливість влади стала поштовхом до пожвавлення національних настроїв, і вже наприкінці XIX століття у Львові з'являється мода „на українське". Українська інтеліґенція починає масово захоплюватися збиранням народного мистецтва: вишивок, народної різьби, кераміки... Цей попит, в свою чергу, провокує появу українських мотивів в архітектурі та мистецтві сецесії, яка активно шукала нових естетичних джерел.

До національних мотивів переважно зверталися країни, які або щойно здобули державність, або все ще прагнули її здобути. Фіни, словаки, німці, поляки, українці намагалися в такий спосіб, через архітектуру та мистецтво, створити естетичний еталон національної ідентичності. В полінаціональному Львові цей процес відбувався, до того ж, в умовах жорсткої конкуренції національних громад міста за найкращі місця для національних монументів, архітектурних силуетів і акцентів в урбаністичному ландшафті міста. Українці не завжди перемагали в цій боротьбі. Тому настільки важливо було створити якомога яскравіші і виразніші взірці національної архітектури, які були б здатні „перекричати" решту споруд. Найбільш екзотичною з регіональних народних культур Західної України була культура Карпат, вона і стала джерелом натхнення для місцевого варіанту національно-романтичної сецесії. Завдяки яскравому декору – трохи від вишиванки, трохи від писанки плюс експресивний силует даху і „смачна" імітація конструкції-фактури дерев'яної народної архітектури – будинок в стилі української сецесії впадав в око з першого погляду. Замовляли споруди в національному стилі переважно українські інституції, яким залежало на публічній демонстрації своєї національної позиції: український банк „Дністер", українське педагогічне товариство, або приватні особи, колекціонери народного мистецтва чи просто любителі карпатського відпочинку. У Львові з „української сецесії" спеціалізувалося архітектурне бюро Івана Левинського.

„Стояти... ногами на нашій землі, головою бути в Європі, а руками обхоплювати якнайширше справи української нації".

Іван Труш

Львів кінця XIX – початку XX століть нагадував суцільний будмайданчик. У 1902 році на його будівельних підприємствах вже працювало 43% всіх робітників міста. Через „будівельний бум" професія „архітектор" та „будівельник" стає у Львові однією з найпопулярніших. Архітектурні бюро, будівельні фірми, підприємства з виробництва будівельних матеріалів ростуть тут, як гриби після дощу. Іван Левинський, українець з села Долина на Прикарпатті, по закінченні Львівської Технічної академії (сьогодні – Університет „Львівська Політехніка"), засновує 1881 року у Львові невеличке проектно-технічне бюро. Архітектурна кар'єра Левинського починалася з дрібних замовлень на проекти інтер'єрів, креслень вікон та дверей, але йому вдалося поєднати творчу роботу з організаторською діяльністю підприємця. Спільно зі своїм учителем, патріархом львівської архітектури Юліаном Захарієвичем, він купує велику земельну ділянку вздовж вулиць Крижова і Набеляка (тепер – Чупринки і Котляревського). На цій території, так званій Кастелівці, Іван Левинський засновує власний фабричний заклад (фабрику кахлевих печей) і оселяється тут з родиною. За кілька років Левинський вже власник і співвласник кількох керамічних фабрик у Львові. Фактично, керамічна промисловість Львова опинилася в руках Левинського, Захарієвича і Домашевича, які спільними зусиллями вже за десять років вивели її на європейський рівень.

Фабрики Івана Левинського спеціалізувалися на виробництві будівельних матеріалів та художньої кераміки. Це було друге за потужністю (після залізнично-ремонтних майстерень) виробництво міста – тут працювало понад 800 працівників. Протягом своєї сорокарічної діяльності фірма Івана Левинського збудувала пів Львова: Оперний театр, Торгово-Промислову палату, готель „Жорж", палац графів Дзєдушицьких, єврейський шпиталь, цілі квартали житлових будинків в стилі „віденської сецесії" і національно-романтичному стилі, храми, школи, громадські і лікувальні заклади по цілій Галичині: у Дрогобичі, Ворохті, Перемишлі, Косові, Золочеві, Коломиї, Городенці, Заліщиках, Стрию, Яворові, Станіславові (тепер – Івано-Франківськ)... Іван Левинський першим у Львові запропонував комплексне будівництво: від проекту до реалізації.

1984 року у Львові відбулася перша крайова аграрно-промислова виставка. Українців на ній представляв павільйон, збудований Іваном Левинським. Його форма і більшість представлених експонатів публічно засвід-

Текст: Наталія Космолінська, Львів | Фото: Олег Введенський

Будинок спроектований бюро Левинського. Львів, вул. Левицького

чили народження української сецесії. Найбільш атракційним експонатом великої виставки будівельного промислу, організованої на базі Львівської Політехніки 1892 року, став представлений І.Левинським „Дім для родини робітника". За цей зграбний, комфортно спланований (кухня і вітальня – на першому поверсі, спальні – на другому) і ефектно декорований в стилі народної дерев'яної архітектури проект Іван Левинський отримав найвищу нагороду – срібну медаль. Для будівництва цього експонату він використав асортимент виробів своєї фабрики: гіпсові балки, цеглу, черепицю, кахлеві печі, майоліку. Хоча „Дім для родини робітника" викликав жваву дискусію в львівській пресі щодо умов життя і праці робітників в Галичині, але, на жаль, розмовами все і закінчилося. Проект не був реалізований.

Підприємство Левинського на Кастелівці поступово перетворилося на чималеньке фабричне містечко, де поряд з керамічною з'являються фабрики гіпсу, штучного каміння, бетонярня, скульптурна майстерня, відділ декоративного живопису, майстерня художнього металу, теслярна, столярна майстерні. Окрім облицювальної плитки та кахлів, фабрика кераміки Левинського випускала посуд, свічники, медальйони, статуетки та інші інтер'єрні аксесуари. Хоча на стилістику її виробів, безумовно, впливала загальна європейська мода „ар нуво", але візитною карткою фабрики стала саме національна українська тема.

Будівельний магнат і мільйонер Іван Левинський водночас відомий як громадський діяч і меценат. Він є одним із засновників Політехнічного товариства – найбільшої в Галичині корпорації, яка об'єднувала представників технічного фаху. Мета товариства, згідно зі статутом: „Об'єднання всіх працюючих в усіх галузях технічних на Галичині, і через наукові та технічні досягнення сприятись до їх розвитку, впливати на розвиток промисловості краю". 1900 року Іван Левинський з групою української інтеліґенції заснував „Руську ремісничу і промислову бурсу", де, крім виробничих дисциплін, викладалась історія України, музика, фізична культура. Учнів набирали з дітей робітників і селян, сироти та незаможні звільнялися від оплати. Крім того, впродовж п'яти років Левинський – куратор та член Музейної ради заснованого митрополитом Шептицьким Національного музею у Львові, член Наукового товариства ім.Шевченка, Українського педагогічного товариства, Товариства руських робітників і техніків „Зоря".

> Сто років тому архітектори спромоглися талановито адаптувати логіку і генетику народної української традиції до вимог часу і соціального замовлення суспільства.

Активна громадська позиція Івана Левинського і близькі стосунки з митрополитом Шептицьким спричинили його арешт і вислання на Схід після окупації Львова 1915-го року російськими військами. Повернувся Іван Левинський до Львова тільки 1918 року, де на нього чекали суцільні розчарування: поразка українців у спробі створити свою державу та анексія Польщею західноукраїнських земель. Новий уряд не пробачив Левинському його українського патріотизму. Маестро усунули від викладання у Львівській Політехніці, організували бойкот його підприємств. Наслідком такого тиску став інфаркт, і 1919 року Івана Левинського не стало. До місця поховання на Личаківському цвинтарі видатного архітектора і підприємця проводжало пів міста. На його скромному нагробку написано: „Різьбив душі людей силою характеру, кров'ю серця, силою розуму".

P.S. Сто років тому архітектори спромоглися талановито адаптувати логіку і генетику народної української традиції до вимог часу і соціального замовлення суспільства. Їх досвід міг би сьогодні стати дуже помічним в формуванні сучасної національної самоідентифікації та виробленню естетичної системи координат сучасної української урбаністики.

Фото: УНІАН

Перший віце-прем'єр і міністр фінансів України Микола Азаров, на передньому плані, і народний депутат Петро Порошенко під час пленарного засідання парламенту в Києві в середу, 6 грудня 2006 р. Цього дня Верховна Рада України прийняла проект бюджету на 2007 р.

Україна. Холодна громадянська війна

Ситуація, яка склалася на сьогоднішній день в Україні, може характеризуватися не просто як двовладдя, а й як „холодна громадянська війна". Вона має чималу кількість елементів війни: мобілізація ресурсів, надмірне використання ресурсної бази для ведення спецоперацій, створення образу ворога засобами масової агітації і пропаганди... Єдине, що не лунають постріли. Але в сучасних умовах ведення війни постріли і пролиття крові – це не обов'язковий елемент. Часи змінюються, і з ними змінюються і війни. А так – протистояння між Сходом і Заходом України дуже вже нагадує протистояння між американським Півднем і американською ж Північчю у середині XIX століття.

Про те, що така ситуація може скластися, експерти і окремі політики попереджали ще у 2004 році. Вже тоді було зрозуміло, що Україна в електоральному і політичному плані поділена навпіл. Конституційна реформа, що посіяла правовий хаос і нігілізм, завершила розпочату роботу: фактично електоральне протистояння перенеслося у більш високу сферу – сферу інституційного протистояння. Політичний Схід опанував парламент і Кабінет Міністрів, створивши антикризову коаліцію і уряд. Політичний Захід опанував президентську вертикаль влади.

У серпні 2006 року все в Україні виглядало ідеально. Президент визнав право Віктора Януковича формувати Кабінет Міністрів, загал почав говорити про завершення Помаранчевої революції і початок примирення та спільних дій в ім'я України. Однак вже тоді експерти відзначали: в Україні починається гостра підкилимна боротьба, що визначалася наявністю в обох таборах своїх „партій війни". Невдала спроба Рината Ахметова налагодити теплі і довірливі стосунки з Віктором Ющенком – аж до можливої „приватизації" олігархом українського Президента – призвела до зниження впливів самого Ахметова на Партію Регіонів, а також до активізації „сил війни" в оточенні Ющенка. Тепер вже „польові командири Майдану" – Стецьків, Луценко, Кириленко – почали говорити про необхідність створення нового політичного проекту, який би міг здобути реванш за поразку на виборах 2006 року і за провал літньої „прем'єріади". З вересня місяця починає назрівати інституційний конфлікт в українському суспільстві.

16 вересня несподівано для багатьох Президент відправляє у відставку голову свого Секретаріату Олега Рибачука. На його місце призначається колишній міністр з надзвичайних ситуацій Віктор Балога. Балога мав імідж людини, схильної до жорстких рішень. Він не був прихильником досягнення компромісів і зажив слави жорсткого менеджера ще у ті часи, коли створював свої бізнес-структури на Закарпатті, а потім керував областю (за правління Кучми). Молодий і амбітний політик, Балога зібрав довкола Секретаріату чималу кількість людей, які були виразниками ідеології „помаранчевого реваншу" і були налаштовані на гостру боротьбу з Кабінетом Міністрів і „біло-синім" табором. За кілька місяців Балозі вдалося також отримати в свої руки такий інструмент, як Народний Союз „Наша Україна" (почесним головою якого є Віктор Ющенко). Також Балозі вдалося ізолювати та усунути з президентського фавору середовище так званих „любих друзів" – представників близького оточення, родини Ющенка та представників великого капіталу, які фінансували виборчу кампанію Ющенка у 2004 році, а тепер вимагали політичних та економічних преференцій.

Кабінет Міністрів також переформатувався. На перші ролі виходять молоді та амбітні „польові командири інформаційних кампаній" – Сергій Льовочкін, Едуард Прутнік, брати Клюєви. В самому Кабінеті Міністрів зосередилася потужна команда економістів та фахівців з соціальних питань. В оточенні Віктора Януковича з'явилися талановиті дипломати – Анатолій Зленко, Костянтин Грищенко, Андрій Фіалко, що забезпечили легітимізацію Януковича на Заході та постаралися створити йому новий імідж в очах західних політиків.

Сили розпочали обмін ударами. Україна перетворилася на поле бойових дій політичного характеру. Перший удар надійшов з Кабінету Міністрів: на початку жовтня заступник Міністра Кабінету Міністрів Олександр Лавринович заявив, що Президент порушив право контрасигнації і опублікував важливі кадрові укази без попереднього узгодження з прем'єр-міністром, як цього вимагає Конституція. У відповідь Президент не з'явився на засідання Уряду. „Наша Україна" заявила про перехід в опозицію і члени Кабінету Міністрів, що пройшли за квотою „Нашої України", залишили свої депутатські мандати.

Після цього починається відвертий тиск на міністрів, яких призначили в уряд по квоті Президента. Спершу було створено парламентську слідчу комісію, що мала за мету розслідувати „злочини", нібито здійснені міліцією в часи урядування у відомстві Юрія Луценка. Згодом почалася кампанія дискредитації міністрів Бориса Тарасюка та Анатолія Грищенка. Як результат – парламент відправив у відставку міністра закордонних справ Бориса Тарасюка, але Президент не визнав цієї відставки. І навпаки – Президент відправив у відставку голову Служби безпеки України Ігоря Дріжчаного – але парламент відмовився давати згоду на його звільнення.

Ющенко максимально спробував посилити свої позиції, запросивши на пост Секретаря Ради національної безпеки і оборони України відомого бізнесмена Віталія Гайдука (близького до Індустріального союзу Донбасу). У відповідь середовище Віктора Януковича заручилося підтримкою з боку Генерального прокурора. У пошуку додаткових джерел фінансування інститутів Ющенко виписав з Москви колишнього міністра економіки України Валерія Хорошковського, який останнім часом очолював одну з найбільших російських компаній „Євраз-Холдинг".

В країні Матесів

Самі повинні собі рахувати, сказала тренер. Мусять нарешті навчитися. Їм уже по дев'ять, десять, а цей передріздв'яний тенісний турнір досить важливий. Від того, як усе закінчиться, залежатиме й цьогорічний рейтинг. Я сиджу коло корту, на якому грає Матес, тобто Матвій. Його мало хто любить, і кожен хотів би його перемогти. Але Матес грає нечесно. Заявляє про аути там, де їх не було, додає собі пункти, або вимагає їх, скандалячи. Батьки дітей, які з ним грають, страждають неймовірно. Мабуть усі, крім мами Матеса. Але тренер сказала чітко. Самі повинні рахувати. Саме так буде й на великому турнірі. Ті, хто має сильніші нерви й гостріші лікті, хто вміє час від часу – як не вправністю, то нахабством – додати собі один-два пункти, перемагають.

Правильно. Так уже ведеться і в житті, і в політиці, особливо – в сучасній чеській. З невідомої причини Чехія вже впродовж 100 днів не має уряду. Тобто, – аби всім було зрозуміло, – кабінет міністрів існує, але не за правилами.

Спочатку ми тут, після червневих парламентських виборів, три місяці мали старий уряд на чолі із соціальними демократами (ČSSD), що вибори програли. Упродовж цих трьох місяців, коли правив уряд у демісії, коаліція трьох партій складена із ODS, KDU-ČSL і Партії Зелених вела власні установчі переговори. Вже було затвердили програму і розподілили посади. Єдине, чого їм не вистачало, – парламентської більшості, яка віддала б їхньому уряду свої голоси.

ODS, переможниці виборів, не залишалося нічого іншого, як славну 3-коаліцію розпустити і почати переговори з другою найсильнішою партією – ČSSD . Здавалося, велика коаліція готова, коли раптом з'явилися християнські демократи (KDU-ČSL) і устами їхнього, нині вже колишнього голови Мирослава Калоусека запропонувала ČSSD спільно створити уряд, підтриманий комуністами, мовляв, нині їм вже це не перешкоджає. І знову майже цілий день здавалося, що шеф ČSSD Їржі Пароубек перехитрить шефа ODS Мирека Тополанека, але тільки до хвилини, коли християнські демократи знизу підняли бунт проти свого лідера, позбавили його повноважень, а уряд разом із Пароубеком та комуністами – обсвистали.

Президент Вацлав Клаус уповноважив на формування кабінету міністрів Мирека Тополанека, який у відповідь запропонував однопартійний уряд ODS. Через місяць уряд мав бути затверджений парламентом, та оскільки в ODS була лише третина мандатів, довіри він не отримав. Тополанек дійшов до висновку, що країні потрібні позачергові вибори. Але оскільки таку ідею підтримувала лише ODS та зелені, жодних виборів не відбулося.

Наступний уряд в демісії правив без довіри два місяці, після чого Клаус вдруге уповноважив Тополанека. Зрештою, недаремно він почесний голова ODS. Тополанек, не знаючи, що робити, почав вести переговори зі всіма нараз. Після п'яти місяців дорахувався до того, що без соціальних демократів ані руш. І виникла „геніальна" ідея великої коаліції, в якій були б усі партії, крім комуністів. Навіщо всі, ніхто не знає. Зелені, – єдина нова на нашій сцені і цілком притомна партія, – після певного часу почали почуватися непевно, через що з „4-коаліції" знову залишилася „3-коаліція", складена цього разу з ODS, ČSSD і KDU-ČSL. Вже було домовилися про якусь програму, коли один з найближчих радників Тополанека Марек Далік, нібито в приватній розмові з якимось журналістом сказав про ČSSD таке: „Будемо з ними бавитися в піджмурки, вдавати, ніби ведемо переговори, а потім пошлемо їх до дупи". І пояснив це тим, що їм уже вдалося з клубу соціальних демократів перетягнути кілька депутатів і таким чином отримати більшість у парламенті. Між соціальними демократами дійсно знайшлися двоє перефарбованих, і разом із цим з'явилася надія для ODS, KDU-ČSL та зелених отримати парламентську більшість. Отож за тиждень до Різдва Пароубека таки послали туди, куди обіцяв Далік.

Країною 100 днів керує уряд у демісії. Міністри отримують міністерську платню, а панове парламентарі поводять себе, як той Матес, що врешті-решт таки виграв турнір. Ніхто, щоправда, з ним не розмовляє, і друзів у нього ніколи не буде. Але, можливо, він стане чеським прем'єром і матиме парламентську більшість. Навіть без перемоги у виборах.

Лубош Палата

21 листопада. Після збільшення ціни на газ і, відповідно, росту комунальних тарифів восени, тільки 30% українців заплатили за послуги ЖКГ.

21 листопада. Наприкінці року намітилися нові тенденції у динаміці рейтингів найбільш популярних партій. Так, згідно з дослідженням, проведеним Фондом „Громадська думка – Україна" наприкінці листопада, рейтинг Партії Регіонів впав на 10 %. У серпні цього року рейтинг партії складав 37,5 %, а сьогодні – 27,6 %. Також незначне зниження рейтингу відзначається у Блоку Юлії Тимошенко – з 17,3 % до 16,7 %. Рейтинг „Нашої України", навпаки, трохи збільшився за цей період часу – з 9,9 % до 10,4 %.

Що ж до особистого рейтингу, то перші позиції займають чільники згаданих політичних сил: Віктор Янукович, Юлія Тимошенко та Віктор Ющенко. Згідно опитування, за Януковича проголосували б 28,6 % опитаних, за Тимошенко – 15,5 %, за Ющенка – 12,5 % .

Також, відповідно до опитування, 42,9 % схвалює роботу Януковича на посаді прем'єра. 36,9 % опитаних відзначили, що найбільший вплив на ситуацію в державі має прем'єр-міністр, найбільший вплив президента відзначили 17,8 % респондентів. Президенту, відповідно до опитування, довіряють 29,7 % респондентів, а не довіряють – 59,1 %. Разом із тим, 34,4 % опитаних оцінюють його роботу на посаді президента „задовільно", оцінку „погано" дали 32,3 % респондентів. Відповідаючи на запитання про характер відносин між президентом і прем'єром, 31,6 % учасників опитування відзначили, що „кожний з них прагне захопити більше влади", і лише 13,2 % назвали їхні відносини „діловими і конструктивними".

22 листопада. Інтернет-асоціація виступила проти прийняття закону „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" (щодо удосконалення законодавства в сфері зв'язку). Законопроект, авторами якого є депутати Віталій Корж (фракція БЮТ) і Володимир Сівкович (фракція Партії Регіонів), передбачає встановлення державного управління українським сегментом мережі Інтернет, що радше за все спричинить до зменшення свободи слова у електронних ЗМІ. Експерти оцінюють, що у випадку прийняття законопроекту Україна „відкотиться" у розвитку Інтернет-ресурсів і телекомунікацій на 10 років назад.

Водночас, майже 20 % населення України є користувачами Інтернету. Окрім того, Україна посідає 13 місце в світі за кількістю користувачів мережею.

24 листопада. Міністерство економіки визнало, що інфляція у 2006 році може перевищити 12 %. Прогноз інфля-

Хорошковський став заступником Гайдука в Раді національної безпеки і оборони. Натомість уряд призначив на пост міністра з надзвичайних ситуацій одіозного і екстравагантного політика Нестора Шуфрича, який протягом тривалого часу був відомий як найбільш послідовний опонент Віктора Ющенка і помаранчевого табору.

Апогеєм протистояння стало те, що Президент наклав вето на Державний бюджет України на 2007 рік. Того ж дня він демонстративно зустрівся з лідеркою опозиції Юлією Тимошенко, яка не приховує намірів довести справу до політичної кризи в державі, розпуску парламенту і проведення дострокових парламентських виборів – а отже, й до створення нового уряду. Проте навряд чи розпуск парламенту може призвести до бажаних наслідків: соціологічні дані говорять про стабільні симпатії виборців, особливо щодо Партії Регіонів, яка й далі залишається основним виразником інтересів Політичного Сходу України.

Ситуація підігрівається ще й завдяки тому факту, що Сполучені Штати Америки фактично визнали українське двовладдя і влаштували українському прем'єру урочистий прийом на дуже високому рівні. Американська сторона послала Україні ряд недвозначних мессиджів, що свідчать: у США готові рахуватися з Януковичем як з легітимним керівником виконавчої гілки влади і навряд чи будуть у захваті від намірів оточення Президента силовим шляхом ліквідувати конфліктне двовладдя, що склалося в Україні. Такі ж послання українські політики можуть почути і від Володимира Путіна.

Між тим ситуація в економічній і політичній сфері виходить з-під контролю. В країні підвищуються тарифи на комунальні послуги, влада на місцях – насамеперед органи місцевого самоврядування – самовільно, без погодження з урядом і Президентом, підняли тарифи в 3–3,5 рази (при тому, що вартість російського газу зросла лише на 30 %). Населення схильне звинувачувати у стрімкому рості цін центральну владу, не надто заглиблюючись в особливості функціонування української законодавчої системи та розподілу повноважень в державі. Зростає кількість протестного електорату, що грає на руку опозиції. Війна між Кабінетом Міністрів і Секретаріатом Президента може завершитися тим, що у виграші виявиться третя сторона – наприклад, Блок Юлії Тимошенко, у кращому випадку.

Кость Бондаренко
Київський інститут проблем

Геноцид

коментарій

Називати речі власними іменами не завжди легко. Українському парламенту вдалося це зробити у випадку справи сімдесятирічної давності: Голодомор, спричинений сталінським режимом, парламент законом визнав геноцидом українського народу. Хоч Радянського Союзу, політика якого виморила голодом у житниці Європи десять мільйонів людей, вже давно немає, Росія гостро протестує проти слова „геноцид". Для оптики Кремля, незалежно – совєтської чи російської, – це політизація давно простроченої справи.

Все це до болю нагадує Туреччину, яка відмовляється визнати геноцид вірмен в Османській імперії, і такі ж алергічні прояви з'являються у китайців, коли мова заходить про геноцид тібетців. Це схожі ситуації, коли нащадки масових убивць відмовляються прийняти свою дідизну, бо на своїх руках не бачать крові; відмовляються переосмислити історію і дистанціюватися від ліквідаційної політики своїх предків. Та висування вимог росіянам, туркам і китайцям, аби врешті почали переписувати книжки з історії і назвали злочин справжнім іменем – це не порожня балаканина тих, хто вже може говорити. Це важливий крок у запобіганні можливих злочинів проти людства у майбутньому.

Якщо росіяни і надалі не визнаватимуть Голодомор в Україні геноцидом, як світ їм повірить, що незабаром не повториться щось подібне? Якщо ж йдеться про турків, то їхнє небажання визнати історичну провину може створити серйозні перешкоди в питанні вступу до Європейського Союзу. І якщо нині світ із занепокоєнням стежить за ядерними амбіціями Ірану, який ставить під знак питання геноцид євреїв під час Другої світової війни – логічно, що таке ж занепокоєння мали б викликати амбіції Росії та Китаю. Назвати геноцид геноцидом необхідно і за ціну того, що це може зіпсувати бізнес.

Іван Гоффман, Прага
Чеське радіо – Радіожурнал

Європа не може впоратися з Росією

коментарій

› На початку грудня суддя Районного суду Праги-6 Ґабрієла Гуттлова засудила двох грузинів – одного на два, а другого – на чотири місяці ув'язнення, умовно. Обидва засуджених 10 жовтня 2006 року взяли участь у демонстрації перед російським посольством у Празі, висловлюючи свій протест проти політики Москви стосовно Грузії. З прийнятого рішення судді випливає, що склад злочину грузинів полягав у розпалюванні ненависті до російського народу і його політичних представників. На думку частини чеських журналістів і юристів таке рішення просто абсурдне, і – що логічно – один із засуджених відразу ж подав апеляцію.

В цій ситуації тривожить не так рішення судді, яке вищий суд, швидше за все, змінить, а те, що поліція дану справу розглядала як карну. Такі дії поліції, очевидно, можуть викликати враження, ніби чеські органи погоджуються із російським тиском на Грузію, бо, приміром, учасники демонстрацій проти політики Ізраїлю, яких в Празі відбулося чимало, ніколи перед судом не ставали, як не ставали й ті, хто збирався перед офісом Судетонімецького об'єднання.

Зрозуміло, що тут не йдеться про офіційну чеську політику. Тоді ж, на початку грудня, на зустрічі Організації з безпеки і співпраці в Брюсселі у своєму виступі міністр закордонних справ Чехії Александр Вондра у зв'язку із подіями в Молдові і Грузії прямо закликав Росію поважати територіальну цілісність згаданих держав, в яких за останній рік ситуація не лише не покращилася, а навпаки – відбулися „тривожні" події. Події, які на думку Вондри, „ослабили віру в добру волю деяких сторін, що беруть участь у миротворчих місіях у цих країнах".

Виступ А.Вондри, який виражав позицію чеського уряду, не був винятковим – частина (хоча не всі) європейських політиків занепокоєна перебуванням і діяльністю російських „миротворців" у сепаратистських областях пострадянських республік, Придністров'я це чи Абхазія, Південна Осетія. Відомо, що в дійсності це ніякі не миротворці, а лише інструмент

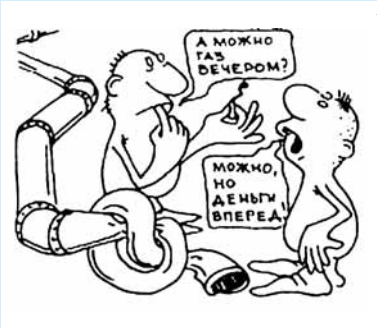

www.open.by

російського контролю в цих регіонах. Більш ніж сумнівним є перебування російських миротворців у Придністров'ї: конфлікт від початку дев'яностих тут не був масштабним і нині люди, відомі як противники сепарації Придністров'я, до цієї невизнаної республіки їздять безперешкодно, а про жодну можливість розпалювання нових боїв тут не йдеться.

На Грузію Росія здійснює тиск не лише з допомогою своїх миротворців на сепаратистських територіях. Незалежні Абхазію і Південну Осетію не визнав ніхто на світі, окрім їм подібних самозваних регіонів. Але Росія ці регіони підтримує. Чудовим прикладом цього може слугувати недавнє рішення російського меґаконцерну „Газпром" побудувати з Північної Осетії, яка знаходиться на території Російської Федерації, газопровід у Південну Осетію. Таке рішення треба розглядати з перспективи перекриття зв'язку з Грузією і з тиском „Газпрому", який з 2007 року вимагає від Грузії (як і від інших пострадянських республік) подвійну ціну за газ – в іншому випадку погрожує припиненням поставок.

Міжнародні інституції намагаються триматися осторонь від гарячої проблеми російського тиску на колишні радянські республіки. Закривають очі й на те, що „Газпром" продовжує цілеспрямовану боротьбу за контроль над мережею трубопроводів не лише в посткомуністичних республіках, але й в країнах „старої Європи". Європа з Росією просто не може впоратися, що аж ніяк не тішить ані Грузію, ані Україну, ані країни ЄС. На жаль, цю проблему не зможемо вирішити тим, що будемо вдавати, що її не існує.

Петрушка Шустрова, Прага

ції, закладений у бюджеті 2006 року урядом Єханурова становив 10 %. Однак уряд Януковича після приходу до влади неодноразово заявляв, що інфляція цього року не перевищить 7–8 %. Кабінет міністрів України розробив бюджет на наступний рік із врахуванням своїх прогнозів щодо зросту ВВП на 6,5 % та темпів інфляції на рівні 7,5 %.

26 листопада. Закон про опозицію майже ухвалили. У Верховній Раді зареєстровано спільний проект закону про діяльність опозиції, внесений депутатами Партії Регіонів та БЮТ. Відповідно до проекту, парламентська опозиція має право на заміщення посади заступника голови Верховної Ради. Опозиції віддається керівництво 12 найважливіших контрольних комітетів. Окрім того, опозиція отримує перших заступників всіх комітетів Верховної Ради, крім тих, які очолюють представники парламентської опозиції. Опозиція має право брати участь у формуванні персонального складу Рахункової палати, Ради Нацбанку, Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, Вищої ради юстиції шляхом висування кандидатур на посади у цих органах, призначення на які здійснюється Верховною Радою.

28 листопада. Більше половини українців виступають проти вступу України до НАТО. Про це свідчать результати опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова. Так, якби наступного тижня проходив референдум щодо вступу України до НАТО, 54,1 % респондентів проголосували б проти такого кроку.

Підтримали б вступ в альянс 17,2 % опитаних. Інші респонденти або не голосували б, або вагаються з відповіддю. На Заході України число прихильників вступу в НАТО складає 40,7 % і перевищує число противників – 23,0 %. В інших регіонах більше половини опитаних проголосували б проти вступу до НАТО: у Центральному регіоні – 55,8 %, у Південному регіоні – 61,3 %, у Східному регіоні – 67,6 %. Разом з тим, у порівнянні з вереснем 2006 року число противників НАТО дещо знизилося – з 60,9 % до 54,1 %.

28 листопада. Верховна Рада визнала Голодомор 1932–1933 років Геноцидом українського народу. Таке рішення було ухвалено 233 голосами. Від Партії Регіонів проголосувало 2 депутати, від БЮТ – 118, від „Нашої України" – 79, від Соцпартії – 30 і 4 позафракційних. Не голосувала фракція комуністів у повному складі. Законопроект про Голодомор було внесено президентом.

1 грудня. Мінімальну зарплату в Україні з 1 грудня піднято до 400 грн. Це передбачено державним бюджетом країни на 2006 рік. У бюджеті 2006 року передбачено підвищення рівня

мінімальної заробітної плати в три етапи: з 1 січня – до 350 грн., з 1 липня – до 375 грн. та з 1 грудня – до 400 грн.

1 грудня. Парламент з другої спроби проголосував за відставку міністра внутрішніх справ Юрія Луценка, який підтримував Президента Віктора Ющенка. Політики не приховуючи заявляли, що це політичне звільнення. Цікаво, що під час першого голосування проти Луценка проголосували 14 депутатів із фракції БЮТ, яка підтримувала міністра. Після чого 4 депутати були виключені із цієї фракції. Під час другого голосування міністра зрадила фракція соціалістів, які також неодноразово заявляли про його підтримку. Ціною зради стало призначення на цю посаду іншого соціаліста, Василя Цушка, який є лояльнішим до Януковича.

Цікаво, що глава Секретаріату президента Віктор Балога позитивно оцінив призначення Василя Цушка. Як відомо, в хороших стосунках із Цушком перебуває заступник голови Секретаріату Арсеній Яценюк, який працював його заступником в Одеській облдміністрації. „Я вважаю себе компромісною фігурою, яка влаштовує і президента, і прем'єра", – сказав новопризначений міністр внутрішніх справ Василь Цушко після голосування.

Водночас, Президент Віктор Ющенко підписав указ про погодження з ним кандидатур для призначення на посади керівників військових формувань, правоохоронних органів та органів дипломатичної служби. Згідно з указом, призначення чималої кількості чільних посадовців МВС повинне узгоджуватись із Президентом.

5 грудня. Перший віце-прем'єр Микола Азаров вручив депутату Держдуми Росії Костянтину Затуліну, якого визнано персоною нон ґрата в Україні, орден „За відродження України" I ступеня. Азаров нагородив Затуліна в присутності посла Росії Віктора Черномирдіна й членів російської делегації. Секретаріат президента заявив, що ця нагорода не є державною, оскільки Азаров не мав на це жодних повноважень.

7 грудня. Політрада „Нашої України" з четвертої спроби обрала голову Секретаріату президента Віктора Балогу головою ради партії. За відповідне рішення проголосували 112 членів ради з необхідних 108. Заступником Балоги запропоновано обрати Юрія Єханурова, ще одним заступником і головою виконкому – екс-голову ради партії Романа Безсмертного. Водночас, згідно з кулуарними розмовами, Балога фактично призначений на цю посаду Ющенком, з метою підготувати прихід на керівне крісло у партії екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка.

8 грудня. Близько 50 представників засобів масової інформації оголосили

Про враження від України

коментарій

Я не був там два роки. Але як скептичний журналіст нічого надзвичайного не очікував і великих розчарувань не зазнав. Утвердився в думці, що навіть раптові драматичні події (як от Помаранчева революція) насправді не можуть підняти в повітря багатомільйонне суспільство і перемістити його в якийсь інший часовий вимір чи на зовсім інший рівень самосвідомості.

Люди, безумовно, вільніші і сміливіші — це позитивний, на мою думку розвиток. Усі хочуть жити краще, але проблема в тому, що краще життя насамперед вимірюється матеріальним: новий „мерседес", велике помешкання, позолочений телефон, дружина-модель, чоловік-бізнесмен.

Проблема також у тому, що наразі майже відсутні гальма і моральні принципи того, у який спосіб досягається оте краще (матеріальне життя). Методи збагачення часто не мають значення і будь-що виправдовується досягненням мети. Дуже багато бідних людей, які дивляться на скоробагатьків через прірву нерівності. Але їх не стільки обурює, що ці скоробагатьки здебільшого використували нечисті методи, скільки мучать заздрощі, що їм самим цього не вдалося зробити. Звичайно, судити занадто легко і все це узагальнення, які самі по собі несправедливі і з будь-якого правила є винятки. Але Україна нині — Дикий Захід, де шерифів або підкуповують, або пристрілюють. Напевне про моральність, справедливість говорити рано. Бідні від таких принципів відмахуються, бо голодні, а багаті — тому, що дорвалися до становища, коли не переймаються таким. Це не дуже відрізняється від інших капіталістичних суспільств, та в Україні бракує середини — наразі лише розширюється прірва.

Але загалом люди у приватних обставинах дуже милі і доброзичливі: коли за дверима залишається боротьба за виживання, українці здатні і на розмови про справедливість та добро. Саме ці дві речі нам, забезпеченим іноземцям, треба підтримувати і наголошувати на їхній важливості, бо багатьом українцям зараз не до цього. Потім, коли вони про це згадають, відсапавшись від боротьби за виживання, справа справедливості і добра повинна бути під руками тих людей, яким зараз не до цього.

Богдан Михайлів, Лондон

Ностальгія за Малоросією

Було б дивно, якби плюралізм, більшою чи меншою мірою характерний для постсоціалістичного суспільства, не поширювався би й на питання кількості східнослов'янських народів. Спадає на думку класик радянської етнології С.Токарєв, який, стверджував, що „причина обостренности этих споров лежит не в науке, а в области национально-политических интересов". На тлі ж нинішньої українсько-російської любові/ненависті зацікавлення подібними суперечками особливо посилене.

Поруч із ідеями карпато-русинства, етнонаціональними експериментами західних поліщуків та гуцулів, у світогляді окремих інтелектуалів спостерігаємо також протилежні тенденції – спроби реставрування загальноруської концепції, регіональними проявами якої, по суті, було те ж галицьке москвофільство, наддніпрянське малоросійство та білоруський західнорусизм.

Важко не помітити, що абстрактні розмови про „братьев-славян", котрі від початку 90-х рр. озвучувалися особами, що ностальгують за СРСР, останнім часом в Росії (а також – у певних українських колах) дедалі частіше змінюються на притаманні ще дореволюційному російському націоналізмові гасла про „единый (варіант: „триединый") русский народ".

Піонером послідовної загальноруської пропаганди, ймовірно, слід

вважати знайомий українській громадськості сумнозвісний Інститут країн СНД К.Затуліна. Однак не буде великим перебільшенням сказати, що на даний момент головним центром ідейного панрусизму є московський „Православний центр імперських політичних досліджень", зокрема і його провідний натхненник – історик-монархіст Міхаїл Смолін. Останніми роками він зі своїми однодумцями підготував та видав два товстезних збірники давніх праць із промовистими назвами „"Украинская" болезнь русской нации" та „Русская Галиция и "мазепинство"". Разом із цим згаданий центр перевидав творіння С.Щоголєва „История "украинского" сепаратизма", видав роботу сучасного київського критика українофільства О.Каревіна „Русь нерусская" та деякі інші книги. А в листопаді 2006 року за редакцією Смоліна вийшов перший номер щоквартального часопису „Вестник Юго-Западной Руси", який „ставит своей целью идейно содействовать воссоединению великого русского народа, разделенного в безумном припадке регионального сепаратизма". У цьому виданні наприкінці редакторської передовиці після обширних історико-культурологічних роздумів пропонуються й конкретні політичні заходи: надання „жителям Малороссии" російського громадянства за спрощеним механізмом та перетягання до складу Росії всіх регіонів України, по черзі.

На полицях російських книгарень можна зустріти й інші зразки загальноруської публіцистики. Солідним накладом видані книги Н.Ульянова „Происхождение украинского сепаратизма", С.Сидоренка „Украина – тоже Россия", С.Родіна „Отрекаясь от русского имени: Украинская химера" та ін. Нерідко їх можна надибати і в Україні, для переконання громадян якої вони власне призначені. Розповсюджуються вони тут зазвичай зусиллями активістів російських і православних (МП) організацій. Важливим інструментом пропаганди панрусизму є інтернет. Окрім цілих плантацій різноманітних мережевих українофобських матеріалів („Единая Русь", „Малорусская народная историческая библиотечка" тощо), успішно провадить свою діяльність спеціалізована інтернет-крамниця, яка розсилає поштою по всьому світу згадані друковані видання під гаслом „Малорусские книги – почтой".

Творчо активні однодумці москвичів віднайшлися у... Молдові. В 2003 році там було зареєстровано організацію „Русь", очолену кишинівським журналістом Сергієм Суляком. Об'єктом своїх турбот „Русь" обрала етнічно близьких буковинцям місцевих руснаків або ж русинів, котрі, якщо вірити Сулякові, зберегли загальноруську свідомість. Ось уже два роки, відколи в Кишиневі видається російськомовний історичний журнал „Русин". Показово, що відчувши москвофільські нотки часопису, деякі закордонні русиністи, в т.ч. сам Павло Роберт Маґочі, відхрестилися від молдовських „однофамільців".

Назагал, коли спостерігаєш за реанімацією загальноруського проекту, видається, ніби в його недругів ще немає приводу до серйозних клопотів. Тримаючись переважно коштом власного ентузіазму, підживленого політичними подіями останніх років, радикальні „общерусы" діють лише в інформаційному полі і, що важливо, наразі позбавлені підтримки офіційного Кремля. Без неї вони загалом вимушені спиратися на фінансову допомогу співчуваючих бізнесменів і турботу „антизападнических" видавництв. З іншого боку, не всі навіть проросійськи зорієнтовані українці погоджуються набувати пропонований їм старо-новий статус малоросів.

Міхаїл Дронов, Москва

бойкот і залишили зал засідання Верховної Ради Криму на знак протесту проти введення нового порядку акредитації працівників ЗМІ. Новий порядок акредитації порушує низку статей українського законодавства, зокрема, вимагає від ЗМІ подання додаткових документів, не передбачених законом, і вводить кількісне обмеження на акредитацію працівників ЗМІ, а також вводить обмеження на проведення зйомок і записів інтерв'ю.

8 грудня. Мережа партнерства Україна–НАТО, діяльність якої буде спрямована на інформування населення України про діяльність альянсу, може реально запрацювати восени наступного року.

11 грудня. Президент Віктор Ющенко призначив Валерія Хорошковського першим заступником секретаря РНБО. Досі він працював у Москві, очолюючи „Євразхолдинг". Хорошковський був міністром економіки та з питань європейської інтеґрації в уряді Януковича. На сьогодні він – голова наглядової ради телеканалу „Інтер".

11 грудня. Як і очікувалося, Президент Віктор Ющенко наклав вето на закон про держбюджет на 2007 рік, який був прийнятий парламентом 8 грудня. Парламентська коаліція звинуватила президента у зраді національних інтересів та популізмі, а прем'єр-міністр Віктор Янукович публічно заявив, що не бачить можливості компромісу із Президентом. Однак, коаліція все ж погодилась відправити законопроект про бюджет на доопрацювання.

Окрім того, Ющенко виступив проти збільшення комунальних тарифів утричі в Києві. Він зазначив, що найкращим виходом для мера Києва Леоніда Черновецького є провести перерахунок і відмовитися від такого стрімкого підвищення тарифів. Натомість Леонід Черновецький заявляє, що знизить житлово-комунальні тарифи на 10 %.„Що стосується малозабезпечених прошарків населення, які мешкають в будинках житлового фонду, що перебувають в дуже поганому стані – дано розпорядження про зменшення житлових тарифів на 50 %".

12 грудня. Верховна Рада призначила Нестора Шуфрича міністром з питань надзвичайних ситуацій. Призначення відбулося через годину після того, як у Верховній Раді було зареєстровано проект постанови про призначення Нестора Шуфрича на посаду міністра з питань надзвичайних ситуацій. Ініціатором виступав прем'єр Віктор Янукович. Останнім міністром надзвичайних ситуацій був нинішній голова Секретаріату президента Віктор Балога. Шуфрич нині є депутатом Кримської Верховної Ради. У 2004 році після другого туру виборів Шуфрич був представником Януковича у ЦВК.

13 грудня. Верховна Рада скасувала заборону на експорт брухту кольорових металів і сплавів, легованих чорних металів, а також на експорт напівфабрикатів з нерафінованої міді після вступу до СОТ/WTO. Це був останній законопроект, необхідний для вступу України до СОТ. Згідно з процедурою, після підписання законів президентом документи передаються країнам, які є членами робочої групи у переговорах з Україною, і в разі визнання їхніми експертами, документи приймаються на засіданні робочої групи. Далі закони повертаються до українського парламенту, де в одному документі вони мають бути винесені на повторну ратифікацію. Ратифікація цього документа фактично означатиме вступ України до СОТ.

13 грудня. Кабінет міністрів пропонує Верховній Раді скоротити чисельність співробітників Служби безпеки України на 20 % – до 33,5 тис. осіб, у тому числі – до 27,2 тис. військовослужбовців. Метою законопроекту є зменшення загальної чисельності СБУ в зв'язку зі створенням Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації. Відповідно до закону „Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України", загальна чисельність СБУ на 2006 рік визначена в кількості 41 750 осіб, у тому числі 34 610 військовослужбовців.

13 грудня. Депутат від Партії Регіонів Святослав Піскун в разі позитивного рішення Верховного суду має намір повернутися на посаду Генпрокурора. Останнім часом в самій Генпрокуратурі поширюються чутки про повернення Піскуна на цю посаду.

14 грудня. Шевченківський суд Києва призупинив рішення київської влади про підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги. Кілька днів раніше львівський районний суд скасував рішення львівського виконкому міськради про підвищення тарифів на теплоенергію. Аналогічна тенденція спостерігається і в інших регіонах країни.

14 грудня. Президент України публічно заявив про необхідність змінити Конституцію країни з метою збалансування роботи гілок влади, яка була розбалансована внаслідок внесення останніх змін до Конституції. За його словами, він бачить два шляхи вирішення ситуації. Перший передбачає формування усіма парламентськими політичними силами органу, який би напрацював необхідні зміни, які пізніше мали б необхідну підтримку у Верховній Раді. Якщо ж цього не станеться, то Ющенко пообіцяв звернутися у Конституційний суд, який, на його думку, скасує зміни, що були внесені у Конституцію два роки тому.

Окрім того, представник президента в парламенті Роман Зварич не виключає, що розроблений консти-

Багатоликість української фронди

Поки помаранчева влада ламала собі мізки над тим, як би ото втілити в життя гасло „Схід і Захід разом", підсолодивши першому і не розчарувавши другого, вона фактично стала на протоpовані другим президентом рейки багатовекторності. Чим ця розмита ідеологія характеризувалась, усі добре пам'ятають: заткнути пельку націоналістам вживанням їхньої символіки, натомість культивувати маскультуру, створену при совку і добре підживлювану в нинішній Росії; тримати про око запис в Конституції про одну державну мову, випустивши у вільне ринкове плавання медіального джина іншої; запускати час від часу в народ страшилки про НАТО і Америку, файно при цьому заробляючи на торгівлі з останньою та беручи участь то у військових навчаннях на Середземномор'ї, а то й у війні в Іраку... Все це робилося „тихою сапою", щоб не дратувати свій рідненький електорат на Сході й Півдні.

Очевидно, Президентові імпонувало, що його називають „котом Леопольдом" (Кіт Леопольд – герой радянського мультфільму, котрий на всі капості з боку мишей тільки відповідав: „Ребята, давайте жить дружно!), – аякже, адже ж наші люди дуже миролюбні, вони зрозуміють, що треба бути вищими за свої регіональні уподобання задля загальнодержавних. Можливо й так, коли б ці уподобання не були відверто українофобськими. Ющенко прислухався напевно у січні 2005 р. до псевдорозпачливих волань сепаратиста Євгена Кушнарьова, котрими той нині пишається й цитує у своїй новій книзі: „Шановний Вікторе Андрійовичу! ...вже сипляться листи і заяви з вимогами „люстрації", зняття з посад всіх і вся, хто належав до „старої" влади, відкриття карних справ і таке інше. ...Якщо Ви дійсно прагнете об'єднати Україну, простягніть руки обом її частинам". Кушнарьов не втік з України, як Щербань чи Боделан – він передбачив поведінку Ющенка.

Тепер він як чільний ідеолог Партії Регіонів без жодного жалю б'є по пальцях розпростертих рук помаранчевої команди, щодня відбираючи законними і не зовсім методами повноваження у Президента та наділяючи ними все більш біло-блакитний уряд. Однак наступ „донецьких" не є свідченням самої лише боротьби за владу колишньої опозиції. Цей наступ відбувається широким фронтом відродження прикучмівських засад керівництва Україною – від відносин найвищого щабля до контролю над проявами будь-якої суспільної активності. Пошарпаний, але великий корабель України почав поворот на схід, його пасажири ще не зовсім це усвідомлюють, ще тішаться свободою слова на салонах у капітана, але політичні пірати, що продерлись до керма, упевнені: „Усьо буде Донбас!"

Не писатиму тут про видимі кожному телевізійному глядачеві речі – такі як відставки помаранчевих міністрів, перетягування зовнішньополітичної ковдри під Януковича, втрата контролю над Генпрокуратурою, окремими регіонами і містами. Фронда всім своїм єством хоче довести, що йде всерйоз і надовго. Тому пропонує українському суспільству свою ідеологію, засновану не на етнокультурній складовій, а на соціально-політичній. Той же Кушнарьов у серпні 2006 р. у знаковій для проросійського електорату газеті „2000" заговорив про нові-старі цінності українців. Редакція по-своєму потрактувала висунуті регіоналом тези і помістила їх у „зрозумілій усім" коротшій статті „Национализм ненационален". Автор під псевдо Сергій Сироватський на двох аркушах паперу зумів потрактувати усю історію України в дуже простий спосіб: антигерої стали героями і навпаки. До списку „замечательних украінцев" потрапили зрадники Мазепи Іван Іскра і Василь Кочубей, вірнопіддані імперії малороси Олександр і Ілля Безбородьки, „численні діячі Радянської держави". Відповідно „невірний політичний вибір" зробили І.Мазепа, П.Орлик, П.Скоропадський, С.Петлюра. Це, так би мовити, заспів.

Реалізація переможної пісні регіоналів виглядає прозаїчніше. Як тільки-но було створено коаліцію лівих із олігархами, нова влада заговорила промовистими символами, котрі не тільки сукупно, а й кожен сам по собі є повним запереченням ідей Майдану. Головою Комітету Верховної Ради з правосуддя було призначено Сергія Ківалова, головного фігуранта по справі фальсифікацій президентських виборів у 2004 р. Сам він тепер у інтерв'ю „Фокусу"

стверджує, що „жоден із народних депутатів, що сидять зі мною в одній залі, ніколи мене ні в чому не звинувачував". Ківалов теж залишився в Україні. Чекав на свій час і – дочекався! Тріумфально повернулись на батьківщину Руслан Боделан і Володимир Щербань. Медіями цей факт було оцінено як плювок особисто в Ющенка, однак, – „о времена, о нравы!", – демократія стерпить усе.

В грудні було прийнято рішення про узгодження з російськими колегами текстів нових українських підручників з історії. У якому стилі буде ця історія, можемо здогадуватися вже тепер. Візьмімо, для прикладу, статтю з газети „Известия" в Украине" під назвою „Примирение голодом". Висновок такий: голод помирив сільських активістів-бідняків, руками яких проводилося розкуркулювання, із колишніми багатіями. Після цього і ті, й інші стали просто колгоспниками. Те, що за проект закону про визнання Голодомору геноцидом голосувало всього два члени мега-фракції Партії Регіонів, свідчить про її справжнє ставлення до проблеми. До запропонованого коаліцією проекту бюджету на 2007 р. не було внесено жодної копійки на існування Українського інституту національної пам'яті; нині він існує віртуально: є директор і заступник, інституту нема.

Для повноти картини скажемо, що головою Державного комітету архівів призначено членкиню Комуністичної партії України Ольгу Ґінзбурґ, людину з технічною освітою, для зачистки від компрометуючих партію фактів. Комуніст Георгій Попов став на чолі Державного комітету України у справах національностей та релігій. Можна собі уявити, як тішився наш прем'єр, читаючи у листі від Українського конґресового комітету Америки, що „доцільно провести інформаційну кампанію про історію, причини та наслідки Голодомору". Партія Регіонів та її сателіти в таких кампаніях не мають рівних – чого варта лишень антинатовська істерія під час президентських та після парламентських виборів. Пізніше можна заявити, що „наш народ не підготовлений", „не інформований" тощо. Ніхто ж не питає, хто агітував проти, а тільки чому не було за?

Урядовці Януковича поводять себе так, ніби повернулися з тимчасового відрядження на свої тепленькі місця. Поливаючи брудом у російських газетах сутність українства як такого, не переймаючись анітрохи тим, як це буде сприйнято власне в Україні, ані наслідками для себе. Віце-прем'єр з гуманітарних питань (!) Дмитро Табачник, наприклад, для маловідомої газетки „Российские вести" написав таке: „Термін „націонал-демократія" такий же евфемізм, як і „націонал-соціалізм", котрий прикриває справжню пещерно-націоналістичну суть даного політичного руху". І далі: „...це викликало різку реакцію націоналістичних сил та їх закордонних союзників, які організували в 2004 р. так звану „оранжеву революцію" та добилися короткочасного реваншу". Тепер Табачник хоче викинути згадки про революцію із підручників з історії. Після опублікування цього матеріалу „Наша Україна" та БЮТ спробували погрожувати Табачнику відставкою, але безрезультатно. Перед візитом Януковича до США Табачник у інтерв'ю Олесю Бузині заявив, що „Не можна провадити культурну політику лише в інтересах вузького кола україномовної інтеліґенції, яка просто боїться конкуренції". Тому не дивно, що з програми візиту прем'єра до США було виключено покладання квітів до пам'ятника Шевченку в Вашинґтоні, натомість з'явилися пункти відвідин єврейських громад. Щоправда, Янукович біля Шевченка таки з'явився, і навіть його цитував.

Апогеєм маразму самопожирання т.зв. „антикризової коаліції" во ім'я знищення й сліду по помаранчевих стала приватна ініціатива віце-прем'єра Азарова вручити орден „За відродження України" персоні нон-грата в Україні Костянтину Затуліну. Затулін відомий скандальними заявами щодо територіальної приналежності Криму, української мови, України як такої. На „5-ому каналі" на цей факт відреагували припущенням, що тепер не треба буде дивуватися, якщо на в'їзді до Києва постане пам'ятник Муравйову „від вдячного українського народу". Натомість, без сумніву, росіяни здивувались би, коли б хто вручив посмертно орден „За розбудову Росії" Степанові Бандері.

На відміну від них, Ющенко ще поки носить українське прізвище і може порятувати ситуацію. Діяти однак за їх правилами – тупиковий шлях. М.Воротиленко з Канади пише в „Українській правді": „Схід за нього не проголосує, навіть якщо він перейде тільки на російську мову й погодиться на всі їхні ультиматуми. Таких людей там не поважають [...]. Президент Ющенко мусив би переконати цих людей, що бути вільним набагато краще, ніж бути рабом". Тепер він має діяти рішуче і впевнено, за Шевченком.

Роман Кабачій, Київ

туційною комісією проект закону про вдосконалення Конституції може бути винесений на затвердження через всеукраїнський референдум. Голова секретаріату президента Віктор Балога уточнив, що на референдум може бути винесено не весь текст Конституції, а лише питання про систему управління в Україні – президентську чи парламентську.

15 грудня. Верховна Рада упорядкувала перелік суперечок, які розглядаються адміністративними і господарськими судами. Рада уповноважила господарські суди розглядати суперечки, що виникають у процесі приватизації, крім суперечок про приватизацію державного житлового фонду.

17 грудня. Більше 98 % тих, хто взяв участь у „народному референдумі" в Криму, висловили незгоду з політичним курсом президента Віктора Ющенка щодо вступу країни до НАТО.

Відповідно до підсумків референдуму, у ньому взяли участь 897054 чоловік, або 58,21% від кількості виборців автономії.

Кількість громадян, які не згідні з політикою президента щодо вступу України до НАТО склала 885387 чоловік, або 98,70 %; протилежної думки дотримуються 9692 особи чи 1,08 % від тих, хто взяв участь у голосуванні. „Народний референдум" не матиме юридичних наслідків і розглядається організаторами як політична акція, підсумки якої можуть бути використані у боротьбі проти курсу на вступ України до Північно-Атлантичного альянсу. Цю акцію організували місцеві комуністи. Офіційна влада Криму заперечує свою причетність до цієї акції.

18 грудня. Лідери УНП Юрій Костенко та Народного руху Борис Тарасюк заявили, що мають намір підписати Декларацію про відновлення організаційної єдності УНП та НРУ. Документ передбачатиме, зокрема, створення спільної Ради у складі 12 осіб, рішення якої прийматимуться консенсусом. Документ вже парафували повноважні представники УНП та НРУ Богдан Соколовський та В'ячеслав Коваль, а також схвалив 16 грудня Центральний провід УНП.

УНП та НРУ, як сили правого спрямування, цією Декларацією мають намір також звернутися до всіх національно-демократичних сил з пропозицією „сприяти об'єднанню в єдині депутатські фракції в органах місцевої влади" та „об'єднати зусилля для спільної участі в наступних президентських, парламентських та місцевих виборах".

Нинішня версія закону про політичні партії не передбачає об'єднання політичних партій, а тому зараз можна лише створити нову партію з одночасним саморозпуском тих, хто об'єднується.

УНП та НРУ ведуть переговори про об'єднання з кінця 2000 року

Про інший бік Місяця: Марко Роберт Стех

Писати з української перспективи про Марка Роберта Стеха, який народився і перші двадцять років життя прожив у Польщі, понад двадцять років мешкає в Канаді, а однак міг би чимало розповісти про свою українську ідентичність, — настільки ж складне завдання, як розповідати комусь про Місяць, а радше про той його бік, якого не видно. Бачимо-бо тільки ту „поверхню", що звернена до України. Лишень, здавалося би, фраґмент. Але дивно: його виявляється досить, щоби говорити про — назвімо це умовно — інтелектуальну Стехову пригоду, пов'язану з Україною.

В українському просторі ім'я Марка Роберта Стеха асоціюється найрадше з простором фахового і цікавого літературознавства (поміж Стехових „літературних героїв", зокрема, — Микола Куліш, Ігор Костецький, Емма Андієвська, поети Нью-Йоркської групи), а також із феноменальним умінням дати нагоду забутому й загубленому — а отже, тепер навіть більш ніж марґінальному — статися подією, зазвучати, відбутися в просторі, з якого воно „випало". Напевно, найпотужнішим поверненням, завдяки Стехові, стали тексти Ігоря Костецького, що зазвучали протягом 90-х — постійними публікаціями в „Кур'єрі Кривбасу", а в 2005 році — понад 500-сторінковою книжкою „Тобі належить цілий світ" (Київ: Критика) із супровідними статтями упорядника. Тепер годі, осмислюючи Стехове зацікавлення та уважність до текстів Костецького, не назвати його „інтелектуальним приятелем" цього місіонера українського модернізму...

Літературознавча Стехова пригода сусідить із низкою інших, поміж них — із письменницькою. Минулого року у львівському видавництві „Піраміда" з'явився Стехів роман „Голос", але не він був авторовим письменницьким дебютом. Усе розпочалося значно раніше, в Канаді, з малої прози та п'єс... А ще були Аванґардний український театр у Торонто, заанґажованість у кіно-, освітні та видавничі проекти — словом, темний бік Місяця, хоч як би хотілося, складно „розвернути" до себе й уважно роздивитися. Тут, на жаль, навіть не вдасться про нього розпитати... Можна буде торкнутися тільки окремих його „темних плям".

Марку, якщо коротко: з чого постав Твій роман „Голос"? І чому він так довго писався (понад 15 років)?

Сказати про це коротко дуже важко, по суті, неможливо. Мені здається, що „Голос" жив глибоко в мені давно до того, як я записав перше слово на папір. Першим імпульсом, що надихнув на будування сюжету, була історія торонтського бомжа з українським прізвищем, що заробляв на життя, граючи з перехожими в шахи, а тоді майже замерз на вулиці і втратив пам'ять. Згодом з'явилася одержимо нав'язлива ідея, яка вже не дала спокою – про пошуки загубленої людини, коли єдиний слід – це її незавершений, незрозумілий роман, а тоді усвідомлення, що той текст-слід описує не долю зниклої людини, а життя того, хто шукає.

А чому я писав так довго? Я міг би назвати прагматичні причини, приміром, хронічний брак часу. Однак, це було би поверхово. „Голос" писався особливим способом, що його, певне, я не повторюватиму для іншого тексту. Колись Василь Барка дав мені фахову пораду, мовляв, спершу, збираючи матеріал, якмога більше пиши, накопичуй різні подробиці, проте, коли складаєш остаточний текст, викинь абсолютно все, що не є конче потрібним. Тому й перший варіант роману мав понад 800 сторінок, а тоді я робив шість докорінних редакцій, викинув сцени та епізоди й величезну масу не конче потрібних слів, конденсуючи ті частини, які залишалися. Із перспективи часу я бачу це як своєрідний тип алхімічного опусу, з послідовністю дистиляцій, трансмутацій тощо. І цей процес вимагав часу, бо врешті-решт я сам мусив трансформуватися разом із текстом.

Чи часто Тобі доводиться давати автокоментарі до роману? Знаєш, я би хотіла, щоби Ти розповів трохи про своє відчуття цього Голосу... Я навіть не кажу „звучання" – мені видається, що це дієслово до нього не пасує... Може, адекватніше сказати – "відлуння"... Не знаю.

Знаєш, я спершу не те що не хотів давати автокоментарів, а був принципово проти будь-яких авторських пояснень. Утім, я поміняв думку після того, як Леонід Плющ, прочитавши „Голос", вислав мені декілька конкретних запитань. Думаючи про них, я зрозумів, що навіть найвичерпніші мої відповіді не лише не „пояснять" тексту, а відкриють ряд нових

„дверей" для різних інтерпретацій. У передмові до книжки Кость Москалець влучно пише, що читач має „достворити творіння", бо інакше „Голос мовчатиме". Я тепер гадаю, що „достворення" могло б відбутися і шляхом бесіди між читачем і автором...

Моє інтуїтивне відчуття „Голосу" пов'язане з пережиттям, коли, мандруючи в Мексиці, я одного вечора спостерігав призахідне небо і три силуети птахів, які ширяли по ньому. Через низку майже мимовільних усвідомлень я нараз збагнув, що ці птахи, летячи за вітром, не лише показують мені траєкторії вітрових течій (а ці течії були такі складні, як якісь дивовижні арабески), а й модуляції тиску на небі, які, своєю чергою, нагадують форму звукової хвилі, немов нечутний Голос, який я можу „бачити" за посередництвом цих птахів, а який творить увесь краєвид. Тому правильно кажеш, що не йдеться про „звучання", бо тиша – не менш органічний фасет цього Голосу, глибший його шар. Це щось аналогічне до китайського дао чи християнського Логосу...

Морис Бланшо писав про досвід екстазу в мистецтві... Яким для Тебе є досвід письма? Чи воно постає з надриву, тривоги, може, навіть зболеності, а чи радше є моментом своєрідного катарсису? Твій роман провокує це запитати... Отже, як Ти пишеш?

Усе воно потроху там присутнє, залежно від стадії процесу. На початках, як правило, більше емоцій (іноді болісних, іноді захопливих), намагань проникнути в себе, у відчуття, інтуїції, а пізніше, у фазі переформовування й шліфування тексту, більше слухання (звуків, ритмів, реверберацій сенсів) і намагання осмислити зміст того, що написане.

У передмові Кость Москалець зауважив, що це „роман, написаний інтелектуалом для інтелектуалів"... Що для Тебе охоплює слово „інтелектуал"? В Україні є незбагненна мода говорити про „відповідальність інтелектуалів", писати статті, що містять самооцінкові фрази на кшталт „я як публічний інтелектуал мушу висловити...". Як Тобі мислиться це поняття і чи пов'язуються Тобі поняття „інтелектуал" і „публічність"?

Для мене означення, а особливо самоозначення „публічний інтелектуал" звучить підозріло. Чомусь одразу мимоволі виникає асоціяція з публічним домом. Без сумніву, деякі одиниці незрівнянно краще від інших кваліфіковані вирішувати, що робити в державі, культурі та як досягти успіхів, і це вони, в ідеалі, повинні бути провідниками суспільства. Та я особисто з великим скепсисом поставився б до чого-небудь сказаного людиною, яка починає свою мову зі слів „я як публічний інтелектуал мушу висловити...".

До речі, Ти згодний, що „Голос" справді призначений найперше (єдино?) для інтелектуалів? Для кого Ти хотів би писати? Колись Сергій Жадан говорив, що хотів би, аби його книжки продавалися на книжкових розкладках на вокзалах... Із Твоїми текстами це можливо? І власне, чи Ти цього хотів би?

Я не зовсім згоден, що „Голос" призначений лише для інтелектуалів. Правда, роман потребує „свого читача", готового вкласти в читання активне зусилля й відкрити себе до деяких не завжди затишних роздумів. Проте я намагався розкрити в тексті різні аспекти, зовсім не конче спрямовані на інтелектуальне сприйняття...

Я теж хотів би, щоби книжки Сергія Жадана продавалися на вокзальних книжкових розкладках, разом із книжками Юрка Іздрика, Тараса Прохаська, Тані Малярчук та інших добрих авторів, яких, на щастя, в Україні тепер не бракує. Я хотів би, щоб там також продавали книжки української поезії, включно з твоїми. І, безперечно, хотів би, щоб на кожній розкладці був бодай один примірник „Голосу", і не тому, що я неодмінно сподівався б на масову читацьку аудиторію, а щоби „свій читач" мав можливість реального доступу до книжки, незалежно від того, де він чи вона живе. Факт, що книжки, видані у відомих видавництвах Львова, недоступні в Харкові, Одесі й Донецьку (і навпаки), не кажучи вже про провінційні містечка і села, – одна з найсумніших реалій книговидавничої справи в Україні.

Чи міг би Ти переїхати працювати до України? Тобі цього ніколи не хотілося? Низка Твоїх проектів так чи так пов'язані з Україною...

Це правда, що багато моїх літературних проектів спрямовані на Україну, де більшість моїх читачів. Утім, інша й, напевно, більша частина мого життя і праці нерозривно зв'язана

з Канадою: моє родинне життя, важлива для мене професійна праця. Отже питань щодо того, де жити, для мене зараз не існує. Тим більше, що в добу глобалізації й відкритих кордонів це питання другорядне. Приміром, чи українському письменникові жити в Торонто чи в Донецьку? Іронія ще й у тому, що нагод спілкуватися українською в цих двох містах стільки само.

Марку, я не забагато запитую про літературу? (Сміюся.) Розкажи, що Ти робиш на щодень? Вочевидь, це питання стосується праці в Канадському Інституті Українських Студій.

Я повинен був сказати це спочатку, що літературою та літературознавством я займаюся у „вільний час", після повного робочого дня. На праці обов'язки в мене інші, але мені пощастило, бо вже декілька років я працюю над проектами, які мені важливі й вельми цікаві. По-перше, я виконавчий директор Видавництва КІУС, найбільшого на Заході видавництва англомовних наукових видань в ділянці українознавства. Я також є менеджером видання англомовної „Історії України-Руси" Михайла Грушевського, доповненої різними додатками версії цього історіографічного шедевру. І, нарешті, я є менеджером „Енциклопедії України в Інтернеті" (www.encyclopediaofukraine.com), яка, сподіваюся, у недалекому майбутньому

стане найобширнішим і найбагатограннішим джерелом авторитетної інформації про Україну та українців в Інтернеті.

Якщо повернутися до Твоїх текстів, скажи, в якому жанрі Тобі найкомфортніше пишеться? Як Тобі цікавіше мислити: літературознавчими (науковими) чи літературними (художніми) категоріями? Яке письмо для Тебе більше важить: Твої наукові студії чи таки література?

Пригадую, що коли мені було двадцять кілька років і я читав інтерв'ю Ігоря Костецького, записане в 60-х роках, я з внутрішнім невдоволенням сприймав його заяви, що, мовляв, його щораз більше приваблює „література факту". Я дуже полюбляв літературознавчі та філософські есеї цього блискучого ерудита, але шкодував, що, пишучи свої есеї й складаючи видання вершин світової літератури у власних перекладах на українську, він уже не знайшов часу та енергії докінчити роман „Людина без чару" чи написати низку інших задуманих художніх творів. Література і драматургія були в той час для мене на першому місці. Однак з часом я дедалі краще розумію зацікавлення Костецького есеїстикою, науковими студіями. І помічаю поступове затирання меж поміж аналітичною перспективою наукових текстів і перспективою, насамперед інтуїтивною, пов'язаною з писанням творів художніх. Обидва ці творчі виміри органічно важливі для мене, дарма, що інколи вони суперечливі. Адже в ролі дослідника я зобов'язаний прагнути до якомога повнішого розкриття „об'єкта" моїх студій. Але як прозаїк, який створює текст і переживає цей процес „ізсередини", я принципово не вірю в можливість такого розкриття... Мене приваблюють майже однаково і художня проза, і науковий есей. Питання вибору часто вирішують практичні обставини. Останніми часами кількість „замовлень" на цікаві для мене наукові тексти була такою, що я довгий час не мав нагоди працювати над своєю прозою, хоча наступний роман живе в мені уже довгий час.

Банальне запитання: чому, живучи в Канаді, Ти не написав свого роману англійською? Ти писав українською, тому що Тобі цікавий український читач, чи тому що мислиш цією мовою?

Найперше, логічно було б, якби я написав цей роман польською

Пригоди суб'єкта

Книжка Марка Роберта Стеха „Голос" не є легким читанням. Утім, моя історія читання не мусить і напевно не править за взірець, а це перше речення має ознаки небезпечного узагальнення, відтак його зміню. Воно могло б звучати і так: перше читання „Голосу" виявилося для мене нелегким. Із багатьох сюжетів розгалуженої, хоч і послідовної нарації я склала собі історію про того, хто шукає, і те, що шукають, що прагне до самоозначення суб'єкта – героя – наратора. Він водночас і вплетений у фабулу „Голосу", і обплетений нею.

Признаюся все ж, що мені здавалося, ніби герой у якийсь спосіб відокремлений, а пригоди є прикрасою чи, може, ілюстрацією, і їх не конче сприймати надто серйозно; найцікавішим, натомість, виявляється свідчення певного філософського досвіду, а докладніше – пошуків відповідей на запитання, чим насправді є Я, якщо відокремити його від усього, якщо все змінне та неозначене? Систему, в якій розглядається це питання, пропонують рамки роману і сам герой зі своїми іпостасями, більш чи менш унезалежненими в розвитку фабули. Наголошу: мені здавалося, що одним із найцікавіших шляхів, прокладених у „Голосі", є пошук абстрактного, рафінованого Я, котре прагне зрозуміти, чим/ким воно є, очищене від нараційних і суспільних ролей, а також – від часових співвідношень. Це очищення полягало не в тому, щоб цілком зліквідувати цю залежність, а щоби дієво її призупинити, підважити, заперечити і зрелятивізувати.

„Голос" однозначно не пропонує класичного, впізнаваного героя. Можна сказати, що читачів ведуть переплетені, складні для розділення, взаємно закорінені, пов'язані, навзаєм переплетені зв'язки героїв, які вільно перетікають один в одного, будучи взаємним відлунням. Таких ключових зв'язок найвиразніше помітно дві: основну чоловічу ("я", "письменник", "Олег", "голос", "лікар", "хворий", "актор", "в'язень", "Ерзац-Цезар", "утікач", "коханець, що повертається", "шукач") та основну жіночу ("я", "Ніна", "та, що хоче віднайти чоловіка", "що підтримує стосунки з коханцем", "колишня спортсменка", "вагітна", "опікунка", "Лелія", "та, що старіє"). Жіночий ланцюжок, проте, порівняно з чоловічим, складається в досить злагоджений образ. Певні особливості головних зв'язок можна було б назвати інакше, ця ж добірка репрезентує м'які, легкі, податливі до змін, не навіки виплекані претензії на об'єктивізм і ґрунтується на асоціаціях, дослідженні слідів власної пам'яті. Повернімося (я, що пишу, і ви, що читаєте) до самих зв'язок: ті дві основні, впорядковані за статевою ознакою, і також, як на мене, переплетені. Героїня – "вона" – є проекцією "його", в стосунку до якої мусить конкурувати із самим собою, але також не дуже хоче її унезалежнити. Бо ж "вона" є тим, що "він" думає про мислення жінки, коли намагається ототожнити себе з нею. Інша річ, що позаяк "він" (часами божевільний і мізантроп), репрезентований через розмаїті суспільні завдання – тут згадаю лише лі-

мовою. Я народився у Польщі й прожив там перших двадцять років життя. У той час я мав лише пасивне знання української мови і міг спілкуватися сполонізованим її варіантом про побутові речі, як і багато українців мого покоління. А польську мову я знав незрівнянно краще. Я почав писати нею, але швидко відчув, що чомусь для творчості мені потрібна та напівзнайома, майже чужа українська, хоча, правда, не мова побутової літератури XIX ст., ментальність якої в мене намагалося втовкти покоління моїх батьків, а мова, яку я згодом сам відкрив для себе, натрапивши на твори Хвильового, Костецького, Андієвської, Воробйова, Калинця. Сьогодні, коли я поступово забуваю польську мову, я таки залишаюся двомовним, бо англійську знаю загалом не гірше від української, а в деяких сферах мовлення (наприклад, у сфері технічної термінології) значно краще. І хоча я часто пишу літературознавчі есеї англійською, „Голос" не міг би бути написаний ні польською, ні англійською. І я сам не міг би остаточно сказати, чому. Національний сентимент і бажання не залишитися байдужим, а якось спричинитися до розвитку якщо й не української культури, то бодай глибшого знання про неї, безперечно відіграли свою роль, але це ніяк не все. І це не мислення українською, бо я мислю різними мовами, залежно від контексту... Якщо це правда, що „Голос" жив у мені до того, як я почав його писати, то він, мабуть, жив у своїй україномовній іпостасі, і я в тій формі мав його відкрити. А читачі мене цікавлять усі поспіль, не тільки українські. Мені цікаво, як сприйняв би переклади мого роману читач польський, чеський, словацький, та й американський, німецький. Матерія тексту, як на мене, не зациклена на українській або іншій національній тематиці.

За які речі в житті Тобі хочеться дякувати?

Цієї миті я вдячний за Твоє бажання взяти в мене це інтерв'ю, за можливість надрукувати його в „Українському журналі", за увагу читача, який читає ці слова, зрештою, і за те, що сьогодні сонячний (або й захмарений) день, і що чомусь, із незрозумілої причини, маємо нагоду його спостерігати й жити в ньому... А за мент вирине маса інших вартих уваги речей...

каря та поета, то її заняття і діяльність "назовні" ситуації маловиразні: навіть те, що вона спортсменка, стосується лише тіла. Варто, проте, наголосити, що героїня не зредукована винятково до тілесності, а має, крім того, й складну психіку. Не знаю, як так сталося, що тут знайшлося місце і тілесному змістові, зовсім не планувала про нього говорити... Відтак хочу повернутися до найважливіших питань, які виростають із „Голосу". Треба сказати, що цей текст має виразні ознаки автотелічності. Ліричний суб'єкт, наратор увесь час "конвертує" факт письма, пише про свій стосунок і до всього тексту, і до його фраґментів; коментує, вводить віднайдений, чужий/власний рукопис і цитує його уривки. Факт письма, книжка, буття письменником дуже важливі, і є, власне, основою, найважливішим проблемним полем „Голосу". Мене як читачку зачарувала пропозиція активної ролі та свідомої участі в книжковій виставі. Книжка не пропонує візії зв'язного світу. Читаючи, я стежила не так за фабулою, що розпадається, не за всіяною тріщинами й шпаринами моделлю (яка хоч і передає відлуння причинно-наслідкового зв'язку, але назагал не визнає цього зв'язку першорядним, вважаючи таким текст, що сам себе описує. Гадаю, його структура відобразила декілька літературознавчих проблем: автор, усвідомлюючи власну смерть і не вельми бажаючи на неї пристати – хоч він і знає, що дописавши текст, помре – входить у роль власного читача. Водночас читає, маючи, відтак, не тільки владу творця, деміурга, але й інтерпретатора. А водночас в усіх цих ролях (включно зі згаданими на початку) він не може вміститися, тому крутиться і протестує. Крім ролей, є ще проблема часу: раніше "я" не може тривати чи навіть порозумітися з пізнішим "я". Герой намагається водночас і вирватися, і дати спіймати себе як "я". "Я" має низку якостей, є носієм багатьох ознак, а водночас усе це щастя не здатне "насправді" вплинути на те, чим/ким залишається "герой", якого завдяки цим ознакам можна зідентифікувати. Що гірше – власна раціональність теж не може стати тут у пригоді. На запитання "хто я?" немає відповіді, прірву поміж героєм та його якостями неможливо засипати. Шкода лише, що брак відповіді виправдовує/зумовлює божевілля. Маска хвороби, пропозиція мандрівки у світ божевільних спричиняє те, що ситуації в оцінках героя мають ознаки кари і розташовані в сентиментальних площинах, тоді як заторкнута Марком Стехом проблематика мабуть не потребує цієї маски. Однак це водночас засвідчує способи скерування проблем, пов'язаних із самоозначенням у суспільних ситуаціях.

Іще дещо про асоціації – в такій вільній формі оповіді я можу собі на них дозволити. Напишу, чому називаю „Голос" романом. Отже, попри чимало відмінностей, бачу в ньому багато ознак "нового роману", "антиповісті". І це не лише вловлені аналогії, але й відкидання авторового всевідання, слабо окреслене суспільне й історичне тло, нагромадження й повтори, вибухові сцени тощо. Разом із тим помітні й відмінності: досить згадати хоча б поглиблений психологічний аналіз героїв.

„Голос" – це книжка, що цілком однозначно потребує багато читацької праці, але вона того варта. Роман не зміцнює чинного суспільного ладу, не утверджує ієрархій і є свідченням того, що наявного порядку – чи то в інтимному обширі, чи в групі, а чи в суспільстві вцілому – літературі замало. Книга показує відсутність системи, завдяки якій особа може означити й віднайти себе. Можливо, роман вказує також і на потребу переформулювати певні питання.

Наприкінці згадаю, що „Голос" прикрашений дуже гарними, ліричними фраґментами поетичної прози, вплетеними у зміст містично-детективного роману; в творі також можна знайти багато цікавих мовних експериментів, а виконаний він у предивному ритмі приголосних, що й спричинилося до того, що, читаючи „Голос", я водночас його чула.

Анна Лазар, Варшава

Марко Роберт Стех: ГОЛОС

(фраґмент із роману)

...Оговтався, коли сонце вже стояло високо посеред неба. Яскрава блакить і темносиній простір моря, що зустрічалися отам, переткані золотом прожилків, павутинням літа... Золотосяйні плями на хвилястій поверхні... утворюючи рухомі пасма, і безліч мінливих блисків на мокрих скелях островів... Підвів очі на небо, насичене квилінням мев, але, засліплений, не бачив жодної. Лиш безконечна разюча блакить. І опустив очі, щоб не осліпнути: на рінь, змішану з піском, на викинені прибоєм мушлі. Меви, яка щойно стояла там, уже не було, й, чомусь схвильований, знов задер голову й вдивлявся до болю в очах. Сама сліпучість... безтілесних голосів...

Мабуть, таки очі досі не звикли після років, проведених у кімнатах, за стінами, шибами вікон, де відкритий простір – світло міської, затіненої вулиці, і як мимоволі лякало це небо, повне голосів, цей надмір, відхлань люмінесцентних глибин! У красі цього дня було щось безсоромно дике, і десь на половині дороги між бухтою і портом знову відчув враження нескінченної мікроскопічности, цілковитої загублености в блакиті і в цьому безупинному шумі, що насичував усе, коли він спав, їв, стояв, дивлячись, – звідки бралася ця звукова ілюзія, від якої думки невидимими птахами ширяли у сліпучому небі? Він мимоволі прискорив крок, щоб чимскоріш опинитися в кімнаті, в безпечній буденності меблів, стін, предметів, де все має своє неістотне й чітко визначене місце. І не дійшов. Перед дверима з бічної вулиці, вже поклавши руку на клямку, – хтось покликав!.. Відчув уже під пальцями тепло нагрітого металу й хвилину зачудовано вдивлявся уздовж (а вітер ніс од моря знетямливий дух водоростей...): у нерухомості хідників і зачинених вікон, у раптовій тиші, що тремтіла (від напруги? спеки?), була гіпнотична напруженість м'язів, і не пам'ятав уже, чи хтось покликав ім'я, чи вигукнув якесь зрозуміле слово, навіть не міг би сказати, чи голос мав конкретну форму, але голос (щось моторошно знайоме!), без сумніву, стосувався до нього... Обережно йшов до перехрестя, збуджений присутністю на тлі порожнечі й камінної тиші, а вуличка оця вела ліворуч до майданчика і церкви з Арзацовими фресками, і серце чомусь закалатало сильніше: навіть не страх, а особливе намагання не зробити фальшивого жесту, ніби хтось справді стежив, чекав, сховавшись за рогом, і щойно...

Він стояв у перспективі вулиці! Немов чекав. Сніжно-біла сорочка сяяла фосфоричним блиском, оповиваючи в німб: невидимий, та помітний. Освітлення теж неприродне, й, заціпенівши, спостерігав, як постать поволі обертається, відходить, зникає за рогом, і, ніби в трансі, пішов, слухаючи, як стугонить серце (адже він вдвічі ходив на окраїни міста шукати вулиці, на якій тамтої ночі в імлі... і не знаходив!), скоро побачивши знову білу, сліпучу сорочку (бо той ніби й не поспішав), ішов повз майданчик з вічно закритою церквою й нарешті прискорив крок, аби наздогнати й прямо, без завивання в папірчики, – зокрема, що в затінку постать була дрібнішою, нормальнішою: перетяла вулицю, котра підіймалась до площі, зникла в тіні провулка, і побіг через залиту сяйвом, з розгону пірнув у холодну тінь, у вузький простір між...

І на мить осліп від наглої зміни світла. Здезорієнтований, спинився, а перед очима клубочилася темрява з колючих іскор, що поволі м'якшали, відкривши нарешті порожній провулок між нетинькованих стін, суцільних сліпих мурів, що в двох місцях розступалися у вузькі бічні проходи. Мить нерішуче стояв, поки заглибився в нетрі камінного організму, справжній лябіринт засмічених коридорів, які раз-у-раз повертали, перехрещувалися (а він же чомусь ні разу не потрапив сюди, досліджуючи місто, й тепер із подивом озирався, йдучи), під ногами на цементованому проході валялися напівзогнилі газети, крісла з куксами надламаних ніг, з'їжджені шини й зіржавілі чайники, розбиті пляшки, тарілки; серед решток їжі дзижчали рої мух, як рухомі бородавки на шматках зацвілого хліба... – й мимоволі вслухався в лункий відголос кроків на камені, – гіпнотичний ритм, – як і ледь помітне пульсування світла, що проникало нерівномірними смугами, мінилося, струмуючи, мільйоном порошинок, – тоді зупинився, вражений раптовою зміною настрою (на перехресті, де провулок розгалужувався на три ще вужчі коридори), в тіні й глибокій тиші нудного дзижчання комах нараз відчув неймовірну внутрішню порожнечу – страшнішу, ніж почуття самоти чи відчуженості від усіх і всього, – бо цілу мить нічого не існувало, – нічого! – життя, людей, вулиць, якими ішов мить тому, ба, ці коридори й сміття були лише химерними збуреннями нервової системи, якої також не існувало, – лиш чорна, бездонна Порожнеча, що гнила й розкладалася сама в собі, лише комахи порожніх думок... І запаморочилося, й мало не впав – ...зануритися в себе, в чорний космос, щезнути... в чорний космос... – великим зусиллям волі напружився (судомне тремтіння – краєчки повік), підвів голову на сірі площини, дивні візерунки сяйва, – вікно! – й таки мало не зомлів! – крижана блискавка з самих надр, як хвиля неґативного тяжіння! – з жахом вдивлявся в брудні, порожні й моторошно неприродні прямокутники скла, в яких, однак, мить тому... і встиг лише з завмиранням запам'ятати кам'яний, божевільно напружений погляд... і усвідомити, що раптова слабість – це... Вибіг на вулицю, – аби якомога хутчій на сонце, до людей! – дивився з полегшою, майже радістю, хотілося підійти, заговорити, щоб остаточно перебороти почуття, та не відважився. І щойно тоді збагнув, де він: БАР „ПОДВІЙНА ЗУСТРІЧ"...

Це було, як повернення до матки: крізь вологу браму й млосний запах крови, сечі, блювоти, – та двері з металевими прикрасами на кінці пасажу належали вже до іншої ери, й приміщення з темними шпалерами, рибальська сіть зі стелі над шинквасом, різьблені потвори. Полиці й ряди пляшок. Нікого. Стільці на столах. Лише з-за дверей за буфетом, напевне, з кухні... Здригнувся, бо було щось знайоме й навіяло тривожний спогад, – на мить привиділося червоне, розлючене обличчя... та опанував себе...

Вона вже стояла за шинквасом, прямо перед ним, дивилася також прямо, не мружачись, а він упізнав гриву білого, мов льон, волосся, на тлі якого засмагла цера здавалася неприродно темною. І завмер, заворожений поглядом блакитних, майже прозорих... ніби без виразу, а проте...

– Ти таки прийшов.

Він навіть не пробував ховатися, вдавати.

– Шукаю його.

– Я знаю.

Вона взяла пляшку (не з полиці за буфетом, а з-під шинквасу) й налила повну склянку тьмяної рідини.

– Лелія, – ледь помітна (заворожлива?) тінь усмішки.

– Олег.

– Я знаю тебе.

Він узяв склянку (а пальці мимоволі тремтіли) й пригубив, а тоді двома довгими ковтками випорожнив. У горлі немилосердно запекло, і він хвилину налякано стежив за тим, як гостре тепло розливається по тілі.

– Він тут?

Фото: Олександр Панов

– Хто?

– Арзац.

– Арзац? – у голосі забринів щирий подив. – Хіба ж він не загинув в аварії? Чому шукати мертвого серед живих?

– Загинув в аварії... – повторив, відчувши, що в голові починає шуміти і він ледве ворушить задерев'янілим язиком. А втім, із відчайною бравурою простягнув руку зі склянкою.

– А якби він не загинув в аварії, чи ви... чи ти знала б де його шукати?

Вона взяла склянку й дивилася, не мружачись.

– Якби він не загинув, ти б його не шукав. А якби він сам захотів відійти, – (визивно), – чому я мала б допомагати?..

– Тому, що він... добра людина... – вже плів, що слина несла на язик. – Що його дружина божеволіє від турботи... І все місто завдячує ж...

Розтулила вуста, втім, завагалася.

– Це порожня розмова. Арзац загинув. І навіть якби... – (знов вагання), – я не знаю, в якому місці ти міг би...

„В якому місці ти міг би..." – це натяк, але на що? („ось, це для тебе..." – майнуло в голові), проте вже не чув, вдивляючись у подовгастий білий шрам на її руці! Тоді, не відводячи очей, узяв наповнену склянку й, ледве тямлячи, спорожнив.

– А якщо він живий, – бурмотів, коли в горлянці перестало пекти, – чи він зуміє дати собі раду? Чи він був... чи він – сильна людина?..

– Не треба шукати мертвого серед живих, – мовила майже з теплотою, і ці неземно блакитні... – Ходім. Невдовзі зійдуться...

Він ледве втримував рівновагу, машинально йдучи за нею. Сходи на поверх. Уже ніщо не дивувало: зустріч, розмова, те, що йдуть не знати куди. Почуття млости од надто швидкої, як на його стан, ходи, й згодом – полегша, як відчинилися двері на кінці довгого коридору, й опинився біля крісла; як опустився на м'яку подушку, й уже не бачив її за заплющеними мимоволі повіками, як, мабуть, заснув, бо коли розплющив очі, її вже не було, лише ці дивовижні стіни – блакитні, червоні, фіялкові, зелені, жовті смуги, вишукані арабески сплітались у візерунки, мов уві сні, зливаючись в однорідну композицію несподіваної гармонії (почуття млості зникло, й замість нього зринуло незрозуміле п'янке піднесення) – пульс кольорових смуг, коли вони переливалися одна в одну, ніби ритмічно пливла прозора кров, сповільнений, одностайний ритм, що навіював сонливість, і тхнуло свіжою вологістю (легкий бриз від моря соняшної днини...), й ці екзотичні рослини у вазонах під стінами: пальми, кротони й бенджі з темнозеленими листками, які нагадували товстогубі африканські уста, ба які були устами й починали говорити до нього, кактуси в тераріях – рожево-зелені їжакуваті взори (нечіткі спогади про пустелю, могутнього провідника в пустелі!..), – бо щойно тут він міг збагнути, як утомився від порожньої метушні, тут, у напівуявній мандрівці до тропічної країни на кінці світу або заснувши – щоб усе стало сном, – не обтяжений думкою, тілом, цим камінно-твердим буттям, міг пливти, вільно, без перепон, – бо з прозорого ритму цих смуг виринали прозорі видіння (тіло налилося забуттям-відпруженням), і це не була ані пам'ять, ані мрії, це було пригадування того, що неможливо пам'ятати, невагома матерія потойбіччя, – ці кришталеві блиски на зіницях, бджілки золотого світла – пливли по брижах барв, – арабески, знаки невідчитних понять, письмо без абетки, і світло, вологе від зворушення, ніби в розмові очікувало на відповідь... Хіба не так?.. бо світло родиться близько серця... і музика... відчуваємо їх кінчиками нервів: субстанція потойбічної молитви (це вже тихо мовив Голос з-за спини), по той бік усе зі світла, чи не так? Ангели у блискучій зброї, й нескінченна біла площа... Він ішов на схід... Шарпана вітром дорога й заметіль куряви, заграва, а від сонця йшли йому назустріч: Лелія, Арзац, тоді групи незнайомих облич, постаті, що зникли в заметілі, пульсуванні плям... і скільки вже років? – думав, як із музики кольорів виринали голоси: відчув їх на шкірі (легіт) ледь чутні ще... чиїсь очі наблизилися і влилися в його зіниці, і шепіт перетворився, він же знав цю неземну мелодію, бо біля нерухомих рук, біля свідомости на грані яви-сну існують царства іншого буття, вони торкалися його, а він не пожадав, мов боровся без боротьби, піддавався без капітуляції, доторком відчуваючи мелодію, мов невидимі, далекосяжні руки – чутливі до кожного тону й повіву, і Океан Всепам'яті шепітливо провіщає вечірний прибій... та нараз шум, від якого затремтіли шибки. І тиша. Знов струмують барви: червона, жовта, фіялкова... хіба це він – жебрак із в'ялим обличчям та білим, наче сніг?.. Чому пливе над головою? А тоді – Господи! – дівчинка в кутку! – дві чорні кіски витикаються з-під хустини! – а про неї міг свідчити з певністю – що її не може бути серед живих! (скільки вже років!), і вона, її сірі, але вже не залякані, очі несли неймовірну втому-сонливість, бо він навіть не повернувся, почувши протягле: „О-о-о-л-е-е-г!.." – навіть не повернувся, не стрепенувся, а тільки мовив утомлено:

– Я бачив його у вікні... в лябіринті...

– Кого? – Ти запитав, ніби перевіряючи: ні, не його: сам себе!

– Обличчя Смерти...

Якщо Вам „Український журнал“ сподобався і Ви бажаєте його отримувати регулярно, то пропонуємо його передплатити.

Просимо контактуватись із нами за телефонами:
- Чехія (+420) 774 236 916, 774 236 914
- Польща (+48) 501 055 378
- Словаччина (+421) 915321032

Ціна передплати на 2007 рік 350 Kč / 48 PLN / 350 SK

Передплату для інших країн можна оформити банківським переказом:

Номер рахунку: 197021410/0300
IBAN: CZ45 0300 0000 0001 9702 1410
SWIFT: CEKOCZPP

Адреса банку:
ČSOB, a.s.
Na Poříčí 24
115 20 Praha 1
Czech Republic

Наша адреса:
RUTA
Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

або міжнародним банківським чеком. Чек просимо висилати на нашу адресу:
RUTA
Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

Ціна передплати для інших країн: 40 USD або 30 EUR

„Український Журнал“ можна придбати за адресами:

PRAHA
- Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR Klementinum 190

PREŠOV
- Knihkupectvo CHRISTIANIA ul. Hlavna 107A
- Literárna kaviareň BALADA ul. 17 novembra 102

ЛЬВІВ
- Мистецьке об’єднання „Дзиґа“ вул. Вірменська 35

КИЇВ
- Книгарня „Києво-Могилянської академії“ Контрактова площа 4

WARSZAWA
- Centrum Kultury Słowiańskiej ul. Gagarina 15
- Związek Ukraińców w Polsce ul. Kościeliska 7

KRAKÓW
- Księgarnia „NESTOR“ ul. Kanoniczna 15

WESTERN UNION | ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ

„Стояти... ногами на
нашій землі, головою
бути в Європі, а руками
обхоплювати якнайширше
справи української нації”.

Іван Труш